צדקת הדרך

מסכת – נאום הר הצופים

"גילויים אלה כאשיתם ברוח וסופם ברוח. התעלותם של לוחמינו, לא בזכות הברזל באה אלא בזכות התודעה של שליחות עליונה, של הכרה בלדקת עניינו, של אהבה עמוקה למולדת ושל זה במחיר חייהם, זכותו של עם בשכאל לחיות את חייו במדינתו בשלום ובשלווה, כעם חופשי ועצמאי."

הרמטכ"ל ה-7 רא"ל יצחק רבין, נאום הר הצופים, 28.6.1967

בית יוצר
לבניין הרוח
חיל החינוך והנוער

ראשיתם ברוח
וסופם ברוח

מסכת – נאום הר הצופים

בית מדרש
בניין
הרוח

חיילי צה"ל ומפקדיו,

המסכת שלפניכם מבקשת להרחיב את הקריאה בנאום המוכר בשם "נאום הר הצופים" לאור אוצר הרוח היהודי והישראלי. קריאה זו יש בה ניסיון להתיך יחד זמנים שונים ומרחבים שונים ולהאיר באור חדש טקסט שהוא לא פחות ממופתי. באופן הזה נבנה מעין גשר בין דורות של לוחמים, חולמים, אנשי רוח ומעשה מהעבר הרחוק והקרוב - לבין הפועלים להגנת המולדת ולחירות ישראל בימינו.

במרכזה של המסכת נאום הרמטכ"ל השביעי של צה"ל יצחק רבין ז"ל, לימים ראש ממשלת ישראל שנרצח על ידי מתנקש יהודי בסיום עצרת למען השלום. רבין נשא את נאומו בטקס שנערך ב־28 ביוני 1967, כשלושה שבועות לאחר סיומה של מלחמת ששת הימים, בקמפוס הר הצופים ובו העניקה לו האוניברסיטה העברית בירושלים תואר דוקטור לשם כבוד.

בבסיס מסכת זו ניצבת ההנחה שגם לטקסט ישן יש רגע של הולדת והתחדשות, ושהתחדשות זו טומנת בחובה יכולת רבת עוצמה להעמיק ולחזק רוח לחימה, צדקת דרך, הכרה בגודל השליחות להבטיח את זכותנו להיות עם חופשי בארצנו. בנאום שבו רבין מונה את עוצמות הרוח של הצבא שעליו פיקד, ראוי אולי היה להוסיף שגם נאום זה עצמו, כדבריהם של מפקדים ומפקדות שנכתבו במרוצת הדורות – יש בהם כדי לחזק, ללכד, ולסמן כיוון ברור.

מילותיו של רבין בנאומו עודן מהדהדות את משימתנו בהבטחת ביטחון המדינה ואזרחיה בימינו:

"המלחמה היא עניין קשה ואכזרי בעיקרו, מלווה בהרבה דם ודמעות. אך דוקא במלחמה זו שעברה עלינו, באו לידי ביטוי גילויים מופלאים ונדירים של אומץ לב וגבורה, בצדם של גילויים אנושיים של אחווה ורעות ואפילו שאר רוח. [...] גילויים אלה ראשיתם ברוח וסופם ברוח. התעלותם של לוחמינו, לא בזכות הברזל באה אלא בזכות התודעה של שליחות עליונה, של הכרה בצדקת ענייננו, של אהבה עמוקה למולדת ושל הכרת התפקיד הקשה שהוטל עליהם – להבטיח קיום האומה במולדתה, לקיים – ואפילו יהיה זה במחיר חייהם, זכותו של עם ישראל לחיות את חייו במדינתו בשלום ובשלווה, כעם חופשי ועצמאי."

מסכת זו היא ראשונה ברצף מסכתות שהן תוצר של בית המדרש "בניין הרוח", מיסודם של צה"ל ושל חיל החינוך והנוער. תקוותנו שמפעל צנוע זה יתרום לחיזוק בניין רוחו של צה"ל.

*נוסח הנאום במסכת הובא לאור המקור המצוי בידינו ונכתב בידו של רבין. המסכת היא תוצר של בית מדרש משותף של חיל החינוך והנוער, מפקדים ומפקדות ברחבי צה"ל, לצד גופי חינוך ונשות ואנשי רוח הפועלים בשותפות עם צה"ל.

מסכת נאום הר הצופים

שלב א' – הכנה מקדימה למפקד

1. קרא את נאום הר הצופים בעיון.
2. סמן לעצמך משפטים המעוררים בך סוגיות רלוונטיות ליחידתך: היבטים ערכיים, שאלות על פיקוד, אחריות או שליחות.
3. בחר פסקה אחת שתרצה להעמיק בה בשיחה עם פקודיך.
4. הכן מספר נקודות שיסייעו לך להוביל דיון פתוח.

מטרות הסדנה

- **להעמיק בהבנת התכנים והערכים העולים בנאום הר הצופים.**
- **לברר את הקשר בין רעיונות הנאום לבין אתגרי המשימה והפיקוד ביחידה כיום.**
- **ליצור שיח פתוח, ערכי ומשמעותי בין המפקד לפקודיו.**

שלב ב' – מהלך הסדנה

1. פתיחה

- הצג בקצרה את נסיבות כתיבת נאום הר הצופים.
- שתף באופן אישי מה בתוכן הנאום נגע בך כמפקד או כאדם.
- הדגש את חשיבות החיבור שבין ערכי העבר והמורשת לבין המציאות היומיומית ביחידה.

2. קריאה ודיון

- בקש מהמשתתפים להקריא את הנאום (בסבב, כל משתתף יקרא פסקה אחת בתורו).
- בקשה מ־3-4 משתתפים לשתף – מה לדעתם הנושא של הנאום? אל מי פנה רבין בנאומו? מה ביקש להדגיש בפני שומעיו?

3. לימוד קצר בקבוצות

- כעת הקרא את הפסקה שבחרת.
- חלק את המשתתפים לזוגות או לקבוצות קטנות (בהתאם לגודל הצוות).
- בקש מהמשתתפים לדון בטקסט באמצעות השאלות הבאות:

במה עוסקת הפסקה שנבחרה?

כיצד רעיונות הפסקה רלוונטיים לימינו?

איזו מילה או משפט בפסקה נגעו בכם במיוחד, ולמה?

מה המסר המרכזי העולה מהמקורות או הטקסטים הנלווים?

האם ניתן למצוא נקודות דמיון או פערים בין ערכי הנאום לבין המציאות בצה"ל כיום? שתפו במחשבותיכם.

4. שיתוף וסיכום

- בקש מכל קבוצה לשתף תובנה אחת שעלתה בדיון.
- סכם את הסדנה סביב שלושה צירים מרכזיים: **ערכים, מנהיגות וייעוד.**
- עודד את המשתתפים להביא את התובנות לשגרת היחידה ולמשימתם.

כבוד נשיא המדינה, ראש הממשלה, נשיא האוניברסיטה העברית, רקטור האוניברסיטה, חבר הנאמנים, מוריי ורבותיי. ביראת כבוד עומד אני לפניכם, מורי הדור, כאן, במקום הקדום ומלא ההוד, הנשקף אל בירת הנצח שלנו וצופה אל פני במותיהן של קדמוניות עמנו.

יחד עם אנשים דגולים אחרים, שבודאי ראויים הם לכך מאד, מבקשים אתם לחלוק לי את הכבוד הגדול, בהעניקכם לי את התואר דוקטור לפילוסופיה. הרשו לי לומר את אשר עם ליבי: רואה אני עצמי כאן כנציגם של אלפי המפקדים ורבבות החיילים שהביאו למדינה את הנצחון במלחמת ששת הימים; הנני נציגו של צה"ל כולו.

יכולה להשאל השאלה: מה טעם ראתה האוניברסיטה, להעניק דוקטור של כבוד לפילוסופיה דוקא לחייל, כאות הוקרה על פעולותיו במלחמה? מה לאנשי הצבא ולעולמה של האקדמיה – המסמלת את חיי התרבות? מה לאלה העוסקים, לפי מקצועם, באלימות ולערכי הרוח?

אך רואה אני בכבוד זה, שהנכם חולקים באמצעותי לחברי אנשי הצבא, הכרה עמוקה שלכם, בייחודו של צה"ל, שאינו אלא בטוי לייחודו של עם ישראל כולו.

מוסכם ומקובל בעולם, שצה"ל שונה מצבאות רבים אחרים אף על פי שמשימתו הראשונה במעלה היא המשימה הצבאית והבטחונית, נוטל הוא על עצמו שורה ארוכה של משימות, המכוונות לענייני שלום, לא לחורבן כי אם לבנין והאדרת כוחה התרבותי והמוסרי של האומה.

מפעלנו החינוכי ידוע לשבח ואף זכה להוקרת האומה כולה בהעניקה לצה"ל את פרס ישראל לחינוך לשנת תשכ"ו; הנח"ל המשלב את עבודת הצבא עם עבודת האדמה; מורות הספר הנרתמות למפעלי פיתוח חברתי וכיוצא באלו, הללו הן רק דוגמאות מספר לייחודו של צה"ל בתחום זה.

אולם, היום, באה האוניברסיטה העברית ומעניקה לנו תואר של כבוד כאות הכרה ביתרונו הרוחני והמוסרי של צה"ל דוקא בלחימה עצמה, שהרי הגענו למעמד זה כתוצאה מהמערכה הכבדה, שאף כי נכפתה עלינו, יצאנו ממנה בניצחון, שהפך כבר היום לפלא.

המלחמה היא עניין קשה ואכזרי בעיקרו, מלווה בהרבה דם ודמעות. אך דוקא במלחמה זו שעברה עלינו, באו לידי ביטוי גילויים מופלאים ונדירים של אומץ לב וגבורה, בצדם של גילויים אנושיים של אחווה ורעות ואפילו שאר רוח.

מי שלא ראה אנשי צוותו של טנק הממשיכים בתקיפת הסתערות כאשר מפקדם הרוג ורכבם פגוע קשה, חבלנים שסכנו חייהם, למלט חברם הפצוע בשדה מוקשים, מי שלא ראה את הדאגה ותזזית המאמץ שמגלה חיל האויר כולו כדי לחלץ טייס שצנח בשטח אויב – אינו יודע מסירות של חבר לחבר מהי.

העם כולו עמד נפעם ורבים אף בכו, לשמע הבשורה על כבוש העיר העתיקה. הנוער הצברי, קל וחומר החיילים, אינם נוטים לסנטימנטליות או מתביישים לגלותה ברבים. אולם מאמץ הלחימה, החרדות שקדמו לה – תחושת הישועה והנגיעה שנגעו הלוחמים, היישר לתוך לב ליבה של ההיסטוריה היהודית, הבקיעו את קליפת הבושה והנוקשות ועוררו מעיינות של רגש והתגלות רוחנית.

הצנחנים שכבשו את הכותל – עמדו נשענים עליו ובכו. וסימלית, זוהי תופעה נדירה, שספק אם יש רבים שכמותה בתולדות העמים. אין מרבים בצה"ל לדבר בנוסחאות נמלצות כאלו, אך ההתגלות של השעה הזאת בהר הבית, גדולה מהרגלי הלשון, שהרי היא הבליטה אמת עמוקה זו כברק.

זאת ועוד. צהלת נצחון אחזה בעם כולו. אף על פי כן, נתקלים אנו, יותר ויותר בתופעה מוזרה בקרב עדת הלוחמים עצמם: אין הם יכולים לשמוח בלב שלם, ויותר מקב של עצב ותדהמה נמסכים בחגיגתם, ויש אפילו שאינם חוגגים כלל. הלוחמים בקווים הקדמיים, ראו במו עיניהם לא רק את תפארת הנצחון, אלא גם את מחירו: חבריהם נפלו לידם, מתבוססים בדמם. ויודע אני שהמחיר הנורא, ששילם האויב, נגע אף הוא עמוק בלבם של רבים מהם. יתכן, שהעם היהודי לא חונך ולא הורגל מעולם לחוש את שמחת הכיבוש והמנצח. לכן מתקבל הדבר ברגשות מעורבים.

במלחמת ששת־הימים היו גילויי גבורה מעבר להסתערות החד פעמית הנועזת, המתפרצת ללא הרבה חשבונות. במקומות רבים מאד, התחוללו קרבות ארוכים ונואשים. ברפיח, באל־ערישׁ, באום־כתף, בירושלים, ברמת הגולן, במקומות אלה ורבים אחרים התגלה הלוחם של צה"ל בגבורת רוח ובאומץ שבהתמדה. אין איש שלא יעמוד משתאה מול התופעה האנושית המדהימה והמרהיבה הזו.

מרבים לדבר אנו על מעטים מול רבים. במלחמה זו, אולי לראשונה מאז פלישת צבאות ערב באביב תש"ח ומלחמות נגבה ודגניה, עמדו יחידות צה"ל בכל הגזרות, מעטים מול רבים. ומשמעותה של עובדה זו היא שקבוצות קטנות יחסית של לוחמים נקלעו לעיתים לתוך ים של ביצורים ערוכים ועמוקים. משמעה שמאות מחיילינו נתקלו לא אחת באלפי חיילי אויב, והיה עליהם לחזור, לחתור ולהבקיע בים של סכנות זה, שעות רבות גם לאחר שתנופת ההסתערות הראשונה המלהיבה, נפוגה. בשעות אלה נשאר רק ההכרח להאמין בכוחנו, ובלית ברירה שלפנינו, להאמין ביעודה של המלחמה, ולהערות את כל משאבי הכח הרוחני, כדי להמשיך וללחום עד סוף המסילה.

כך הבקיעו ופרצו השריונאים בכל הגזרות, כך לחמו הצנחנים ברפיח ובירושלים, כך פינו אנשי חיל ההנדסה שדות מוקשים עמוקים, תחת אש האויב. הפלוגות שבקעו את הקווים והגיעו עד לסוף הדרך, לאחר לחימה של שעות על שעות, כשהם חותרים הלאה והלאה ומימינם ומשמאלם נופלים רבים והם הולכים הלאה קדימה – רק קדימה; פלוגות אלה נישאו על גבי ערכים מוסריים, על גבי מאגרים רוחניים, ולא על גבי הנשק והטכניקה הקרבית.

תמיד תבענו את הטובים ביותר לשורותיו של צה"ל כשאמרנו – הטובים לטיס; בביטוי זה שהפך למושג, לא התכוונו רק לבחינה הטכנית וכשרון הכפיים. התכוונו לכך, שעל מנת שיהיו טייסנו מסוגלים להביס את כל חיילות האויב של ארבע מדינות, תוך שעות ספורות, חייבים הם להיות דבקים בערכים של טוב מוסרי, ערכים של טוב אנושי.

הטייסים שפגעו במטוסי האויב במידה רבה כזאת של דייקנות עד שאין איש בעולם מבין איך זה קרה ומחפשים לדבר פרושים טכנולוגיים בתחומי הנשק הסודי, השריונאים שעמדו והכו באויב אף כאשר איכות ציודם נחותה הייתה, הלוחמים בזרועות צה"ל האחרות שיכלו לאויב בכל מקום על אף עדיפותו וביצוריו – כל אלו לא רק גילו אומץ קרב וקור-רוח. הם גילו גם אמונה עזה בצדקתם, ידיעה שרק החלצותם האישית על הגדולה שבסכנות, תביא לארצם ולמשפחתם את הנצחון, שאם לא יושג, פרושו של הדבר יהיה – כליה.

ועוד- בכל הגזרות בלטו בעדיפותם המפקדים של צה"ל בכל הדרגים, על פני מפקדי האויב. התושיה, התבונה, הנכונות, כושר האילתור, הדאגה לחייל, ובעיקר, ההליכה קדימה לפני פיקודיהם: כל אלה אינם טכניקה או ענינים של חומר. אין להם הסבר סביר אלא במונחים של הכרה עמוקה במוסריותה של מלחמתם.

גילויים אלה ראשיתם ברוח וסופם ברוח, התעלותם של לוחמינו לא בזכות הברזל באה אלא בזכות התודעה של שליחות עליונה, של הכרה בצדקת ענינו, של אהבה עמוקה למולדת ושל הכרת התפקיד הקשה שהוטל עליהם – להבטיח קיום האומה במולדתה, לקיים – ואפילו יהיה זה במחיר חייהם – זכותו של עם ישראל לחיות את חייו במדינתו בשלום ובשלוה, כעם חופשי ועצמאי.

צבא זה שעמדה לי הזכות לעמוד בראשו בעת המלחמה הזאת, מהעם בא ואל העם חוזר – עם המתעלה בשעת דחק והיכול לכל אויב בזכות רמתו המוסרית, הרוחנית והנפשית העומדת לו בעת מבחן.

[illegible]

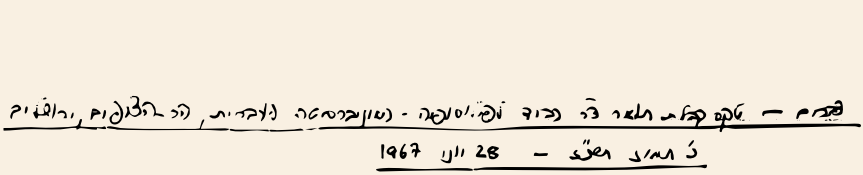

כבוד נשיא המדינה, ראש הממשלה, נשיא האוניברסיטה העברית, רקטור האוניברסיטה, חבר הנאמנים, מוריי ורבותיי. **ביראת כבוד עומד אני לפניכם,** מורי הדור, **כאן, במקום הקדום ומלא ההוד,** הנשקף אל בירת הנצח שלנו וצופה אל פני במותיהן של קדמוניות עמנו.

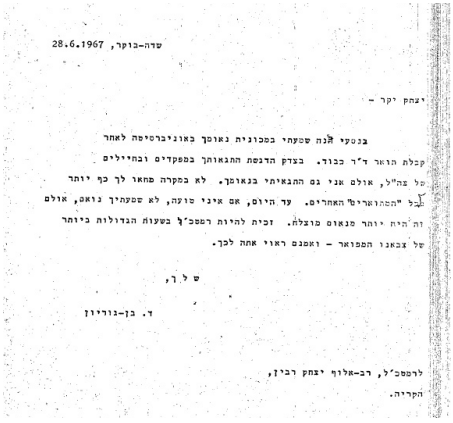

שדה-בוקר, 28.6.1967

יצחק יקר -

בנסעי הנה שמעתי במכונית נאומך באוניברסיטה לאחר קבלת הואר ד"ר כבוד. בצדק הדגשת התגאותך במפקדים ובחיילים של צה"ל, אולם אני גם התגאיתי בנאומך. לא במקרה מחאו לך כף יותר מכל "המהוארים" האחרים. עד היום, אם איני טועה, לא שמעתיך נואם, אולם זה היה יותר מנאום מוצלח. זכית להיות רמטכ"ל בשעות הגדולות ביותר של צבאנו המפואר - ואמנם ראוי אתה לכך.

ש ל ך,

ד. בן-גוריון

לרמטכ"ל, רב-אלוף יצחק רבין,
הקריה.

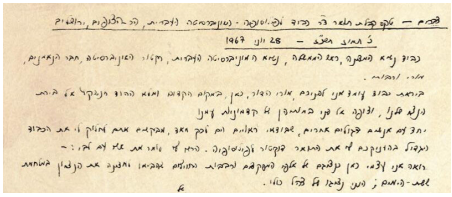

הנאום בכתב ידו של יצחק רבין

ביראת כבוד

"ראשית, אם אני הייתי נואם את אותו נאום ממש איש לא היה זוכר אותו. זוכרים אותו כי רבין אמר את הדברים. שנית, אני אומנם כתבתי את הנאום אבל התכנים נכתבו בהתאם להנחייתו של רבין."

מה היו ההנחיות שלו? הסתקרנתי.

"הייתה לו בעצם הנחיה אחת. הוא אמר לי: תכניס מוסר!"

מור'לה (מרדכי) בר־און בריאיון עם יזהר באר. בר־און שימש כקצין החינוך הראשי והתבקש לחבר את הנאום בעבור יצחק רבין.

במקום הקדום

מֵעַל פִּסְגַּת הַר הַצּוֹפִים
אֶשְׁתַּחֲוֶה לָךְ אַפַּיִם.
מֵעַל פִּסְגַּת הַר הַצּוֹפִים
שָׁלוֹם לָךְ, יְרוּשָׁלַיִם.
מֵאָה דּוֹרוֹת חָלַמְתִּי עָלַיִךְ
לִזְכּוֹת, לִרְאוֹת בְּאוֹר פָּנַיִךְ.

אביגדור המאירי, "ירושלים" (קטע), 1928.

כבוד נשיא המדינה, ראש הממשלה, נשיא האוניברסיטה העברית, רקטור האוניברסיטה, חבר הנאמנים, מוריי ורבותיי. ביראת כבוד עומד אני לפניכם, מורי הדור, כאן, במקום הקדום ומלא ההוד, הנשקף אל **בירת הנצח** שלנו וצופה אל פני במותיהן של קדמוניות עמנו.

בירת הנצח

אָויר הָרִים צָלוּל כַּיַּיִן
וְרִיחַ אֳרָנִים
נִשָּׂא בְּרוּחַ הָעַרְבַּיִם
עִם קוֹל פְּעָמוֹנִים.

וּבְתַרְדֵּמַת אִילָן וָאֶבֶן
שְׁבוּיָה בַּחֲלוֹמָהּ
הָעִיר אֲשֶׁר בָּדָד יוֹשֶׁבֶת
וּבִלְבָּהּ חוֹמָה.

יְרוּשָׁלַיִם שֶׁל זָהָב
וְשֶׁל נְחֹשֶׁת וְשֶׁל אוֹר
הֲלֹא לְכָל שִׁירַיִךְ
אֲנִי כִּנּוֹר.

אֵיכָה יָבְשׁוּ בּוֹרוֹת הַמַּיִם
כְּכַר הַשּׁוּק רֵיקָה
וְאֵין פּוֹקֵד אֶת הַר הַבַּיִת
בָּעִיר הָעַתִּיקָה.

וּבַמְּעָרוֹת אֲשֶׁר בַּסֶּלַע
מְיַלְּלוֹת רוּחוֹת
וְאֵין יוֹרֵד אֶל יַם הַמֶּלַח
בְּדֶרֶךְ יְרִיחוֹ.

יְרוּשָׁלַיִם שֶׁל זָהָב ...

אַךְ בְּבוֹאִי הַיּוֹם לָשִׁיר לָךְ
וְלָךְ לְקַשֵּׁר כְּתָרִים
קָטַנְתִּי מִצָּעִיר בָּנַיִךְ
וּמֵאֲחֹרוֹן הַמְּשׁוֹרְרִים.

כִּי שִׁמֵּךְ צוֹרֵב אֶת
הַשְּׂפָתַיִם
כְּנְשִׁיקַת שָׂרָף
אִם אֶשְׁכָּחֵךְ יְרוּשָׁלַיִם
אֲשֶׁר כֻּלָּהּ זָהָב...

יְרוּשָׁלַיִם שֶׁל זָהָב ...

חָזְרְנוּ אֶל בּוֹרוֹת הַמַּיִם
לַשּׁוּק וְלַכְּכָר
שׁוֹפָר קוֹרֵא בְּהַר הַבַּיִת
בָּעִיר הָעַתִּיקָה.

וּבַמְּעָרוֹת אֲשֶׁר בַּסֶּלַע
אַלְפֵי שְׁמָשׁוֹת זוֹרְחוֹת –
נָשׁוּב נֵרֵד אֶל יַם הַמֶּלַח
בְּדֶרֶךְ יְרִיחוֹ!

יְרוּשָׁלַיִם שֶׁל זָהָב ...

השיר חובר לבקשת טדי קולק, ראש עיריית ירושלים, שביקש מהמשוררת נעמי שמר לכתוב שיר על ירושלים לכבוד הזמר והפזמון לשנת תשכ"ז שנערך במוצאי יום העצמאות, 15 במאי 1967, בבנייני האומה בירושלים.

נעמי שמר סיפרה לימים שהיא שמעה ברדיו את הצנחנים השרים את שירה ליד הכותל המערבי, והוסיפה בית חדש לשיר ובו תיארה את המצב החדש בירושלים, כך לעומת "איכה יבשו בורות המים" ו"ואין פוקד את הר הבית" בבית השני, קרא הבית החדש "חזרנו אל בורות המים" ו"שופר קורא בהר הבית".

כבוד נשיא המדינה, ראש הממשלה, נשיא האוניברסיטה העברית, רקטור האוניברסיטה, חבר הנאמנים, מוריי ורבותיי. ביראת כבוד עומד אני לפניכם, מורי הדור, כאן, במקום הקדום ומלא ההוד, הנשקף אל **בירת הנצח** שלנו וצופה אל פני במותיהן של קדמוניות עמנו.

"אנו רואים חובה להצהיר, שירושלים היהודית היא חלק בלתי־נפרד ממדינת ישראל...

ירושלים היא לב־לבה של מדינת ישראל... אין אנו מעלים על דעתנו שארגון האו"ם ינסה לעקור את ירושלים ממדינת ישראל או לפגוע בריבונותה של ישראל – בבירת הנצח של ישראל"

דוד בן גוריון, נאום בכנסת, 5 בדצמבר 1949.

מלחמת ששת הימים: כוחות צה"ל נכנסים לעיר העתיקה. צילום: לע"מ

כבוד נשיא המדינה, ראש הממשלה, נשיא האוניברסיטה העברית, רקטור האוניברסיטה, חבר הנאמנים, מוריי ורבותיי. ביראת כבוד עומד אני לפניכם, מורי הדור, כאן, במקום הקדום ומלא ההוד, הנשקף אל בירת הנצח שלנו **וצופה אל פני במותיהן של קדמוניות עמנו.**

קדמוניות עמנו

הגורל הוליד אותי ואת אחי בני דורי בימים הגדולים שבהם שבו היהודים לארצם והקימוה מחדש. שוב אינני היהודי הנודד בדרכי העולם, המהגר ממדינה למדינה, המגורש מגולה לגולה. אבל כל יהודי בכל דור ודור חייב לראות עצמו כאילו הוא היה שם, בדורות ובמקומות ובאירועים שקדמו לו. לפיכך עודני נודד, אבל לא בדרכים הנידחות של העולם, עתה אני נודד במרחבי הזמן, נע מדור לדור, נוסע בנתיבי הזיכרונות.

הייתי עבד במצריים, וקיבלתי את התורה בהר סיני, ויחד עם יהושע ואליהו עברתי את נהר הירדן. נכנסתי לירושלים עם דוד, וגליתי ממנה עם צדקיהו, ולא שכחתי אותה על נהרות בבל, ובשוב ה' את שיבת ציון חלמתי בין בוני חומתה. לחמתי ברומאים וגורשתי מספרד, והועליתי על המוקד במגנצא, ולמדתי תורה בתימן, ונשרפתי בטרבלינקה ומרדתי בוורשה ועליתי לארץ ישראל, היא ארצי שממנה גליתי ובה נולדתי וממנה אני בא ואליה אשוב. נע ונד אנוכי, הולך בעקבי אבותי. וכשם שאני מלווה אותם שם ובימים ההם, כך אבותי מלווים אותי ועומדים איתי כאן ובזמן הזה. וכשם שאנחנו נתבעים, בכוחו של הזיכרון, להשתתף בכל יום בכל אירוע של עברנו, כך אנו נתבעים, בכוחה של התקווה, להתכונן לכל יום ויום של עתידנו.

מתוך נאום עזר ויצמן, נשיאה השביעי של מדינת ישראל, בשנת 1996 בפרלמנט הגרמני.

אבא איסי בן יוחנן משום שמואל הקטן אומר: העולם הזה דומה לגלגל עינו של אדם: לבן שבו – זה אוקיינוס שמקיף את כל העולם, שחור שבו – זה העולם, קמט שבשחור – זה ירושלים, פרצוף שבקמט – זה בית המקדש, שייבנה במהרה בימינו ובימי כל ישראל, אמן.

דרך ארץ זוטא, ט'.

כבוד נשיא המדינה, ראש הממשלה, נשיא האוניברסיטה העברית, רקטור האוניברסיטה, חבר הנאמנים, מוריי ורבותיי. ביראת כבוד עומד אני לפניכם, מורי הדור, כאן, במקום הקדום ומלא ההוד, הנשקף אל בירת הנצח שלנו **וצופה אל פני במותיהן של קדמוניות עמנו.**

זֶה עִדָּן לֹא יָרַדְתִּי בִּרְחוֹב
הַיְהוּדִים
בַּפְּמָטוֹת אֶל כָּתְלֵי מַעֲרָבִי;
זֶה עִדָּן לֹא עָלִיתִי בְּהַר הַזֵּיתִים
אֶל מְנוּחוֹת אֲחוֹתִי וְאָבִי –
לֹא אֵדַע מָה אֲשִׁיבָה לִבְנִי
הַקָּטָן,
לְיַלְדֵי מַחֲמַד־לִבָּבִי,
בָּאֳמֹר לִי הַבֵּן לְאֻמּוֹ יוֹם אֶחָד:
„הוֹלִיכֵנִי אֶל קֶבֶר סָבִי"...

זֶה עִדָּן לֹא סָבַבְתִּי בְּגֵיא בֶן־
הִנֹּם
בְּאֶכָה הַגִּיחוֹן וְרוֹגֶל;
זֶה עִדָּן לֹא נָטִיתִי בֵּית־לֶחֶם
הָעִיר,
לֹא הָלַכְתִּי בְּדֶרֶךְ בֵּית־אֵל,
וּבְשָׁאֹל תַּלְמִידַי: אַיֵּה יַד
אַבְשָׁלוֹם
וְאֵי – קֶבֶר אִמֵּנוּ רָחֵל?
כְּאָשֵׁם אֶעֱמֹד, אָתְוַדֶּה עַל
חֶטְאִי:
„הֵם מֵעֵבֶר לִגְבוּל יִשְׂרָאֵל"...

שְׁאוֹל חָטָאנוּ לְנֶפֶשׁ בָּנֵינוּ, הוֹי
– שְׁאוֹל,
וְהַחֵטְא –בִּכְלִמָּה נִשַּׂלֵם
אֶת אֲשֶׁר הֶעְלַמְנוּ מֵעֵין יַלְדוּתָם
הַתָּנָ"ךְ הַתָּמִים יִגָּלֵם.
בִּנְשֹׂא אֵלֶּה עֵינָם לַחוֹמָה וְיֵדְעוּ
– שָׁם עִירֵנוּ, הָעִיר־רוּשָׁלַיִם...
שָׁם תִּמְלָא אֲדָמָה מִכְמַנֵּי
אֲבוֹתָם
וְהֵבִינוּ פִּתְאֹם: רָשִׁים הֵם!

גְּדֵלִים יְלָדִים בְּלִי קִבְרֵי
הַמְּלָכִים,
בְּלִי שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק גְּדֵלִים,
גְּדֵלִים בְּלִי דִּמְדּוּם אֲוִירַת־
מְעָרָה,
בְּלֹא הוֹד עַתִּיקֵי מִגְדָּלִים

גְּבוֹהִים – וְאֶל הַר הַצּוֹפִים,
לַחֲרִשָׁה,
לַחֲזוֹת בַּמִּדְבָּר, – אֵין עוֹלִים.
רְחֻבִים – וּכְמוֹ פֶּלֶג גּוּפָם
מְחַפְּשִׂים
עֲשׂוּקֵי נְשָׁמָה וְדַלִּים...

יצחק שלו, יְרוּשָׁלַיִם דְּהַשְׁתָּא.

יחד עם אנשים דגולים אחרים, שבודאי ראויים הם לכך מאד, מבקשים אתם לחלוק לי את הכבוד הגדול, בהעניקכם לי את התואר דוקטור לפילוסופיה. הרשו לי לומר את אשר עם ליבי: **רואה אני עצמי כאן כנציגם של אלפי המפקדים ורבבות החיילים שהביאו למדינה את הנצחון במלחמת ששת הימים;** הנני נציגו של צה"ל כולו.

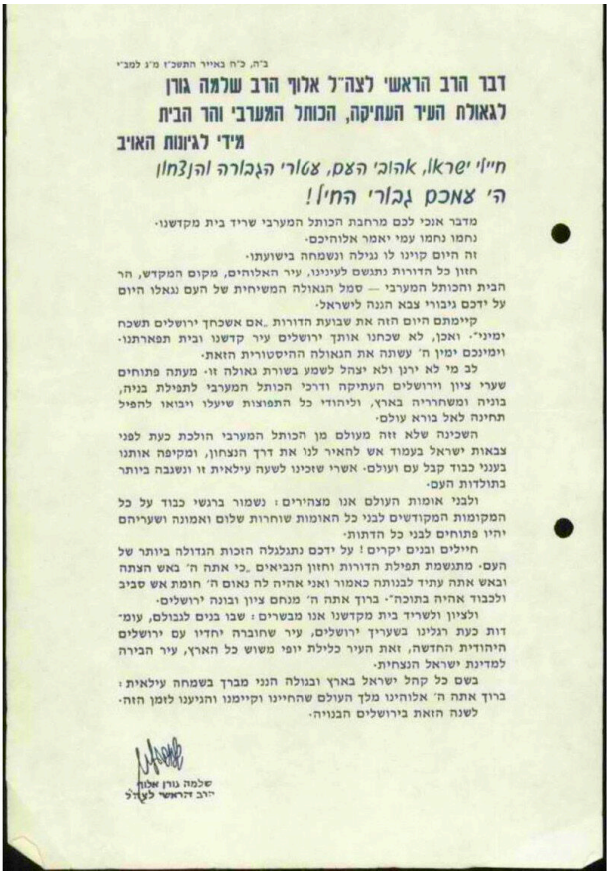

ב"ה, כ"ח באייר התשכ"ז מ"נ למב"י

דבר הרב הראשי לצה"ל אלוף הרב שלמה גורן לגאולת העיר העתיקה, הכותל המערבי והר הבית

מידי לגיונות האויב

חיילי ישראל, אהובי הצפ, צוארי הגבורה והנצחון

ה' צמכם גבורי החיל!

מדבר אנכי לכם מרחבת הכותל המערבי שריד בית מקדשנו. נחמו נחמו עמי יאמר אלוהיכם.

זה היום קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו.

חזון כל הדורות נתגשם לעינינו, עיר האלוהים, מקום המקדש, הר הבית והכותל המערבי — סמל הגאולה המשיחית של העם נגאלו היום על ידכם גיבורי צבא הגנה לישראל.

קיימתם היום הזה את שבועת הדורות „אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני". ואנו, לא שכחנו אותך ירושלים עיר קדשנו ובית תפארתנו. וימינכם ימין ה' עשתה את הגאולה ההיסטורית הזאת.

לב מי לא ירנן ולא יצהל לשמע בשורת גאולה זו. מעתה פתוחים שערי ציון וירושלים העתיקה ודרכי הכותל המערבי לתפילת בניה, בוניה ומשחרריה בארץ, וליהודי כל התפוצות שיעלו ויבואו להפיל תחינה לאל בורא עולם.

השכינה שלא זזה מעולם מן הכותל המערבי הולכת כעת לפני צבאות ישראל בעמוד אש להאיר לנו את דרך הנצחון, ומקיפה אותנו בענני כבוד קבל עם ועולם. אשרי שזכינו לשעה עילאית זו ונשבנה ביותר בתולדות העם.

ולבני אומות העולם אנו מצהירים: נשמור ברגשי כבוד על כל המקומות המקודשים לבני כל האומות שוחרות שלום ואמונה ושעריהם יהיו פתוחים לבני כל הדתות.

חיילים ובנים יקרים! על ידכם נתגלגלה הזכות הגדולה ביותר של העם. מתגשמת תפילת הדורות וחזון הנביאים „כי אתה ה' באש הצתה ובאש אתה עתיד לבנותה כאמור ואני אהיה לה נאום ה' חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה". ברוך אתה ה' מנחם ציון ובונה ירושלים.

ולציון ולשריד בית מקדשנו אנו מבשרים: שבו בנים לגבולם, עומדות כעת רגלינו בשעריך ירושלים, עיר שחוברה יחדיו עם ירושלים היהודית החדשה, זאת העיר כלילת יופי משוש כל הארץ, עיר הבירה למדינת ישראל הנצחית.

בשם כל קהל ישראל בארץ ובגולה חנני מברך בשמחה עילאית: ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה. לשנה הזאת בירושלים הבנויה.

שלמה גורן אלוף
רב צה"ל הראשי לצה"ל

יכולה להשאל השאלה: מה טעם ראתה האוניברסיטה, להעניק דוקטור של כבוד לפילוסופיה דוקא לחייל, כאות הוקרה על פעולותיו במלחמה? מה לאנשי הצבא ולעולמה של האקדמיה – המסמלת את חיי התרבות? **מה לאלה העוסקים, לפי מקצועם, באלימות ולערכי הרוח?**

מה לאלה העוסקים

[...] לכאורה, הומניות ומלחמה הן תרתי דסתרי. בכך יתקשה לכפור גם מי שהיה עד לגילויי אנוש עילאיים בשדות הקרב, ואפילו כלפי האויב, וגם מי שנוהג להבחין – ומן הדין להבחין – בין מלחמות צודקות למלחמות בלתי צודקות, כולל אלו הנערכות למען הנעלה שבמטרות: הבטחת החיים והקיום נגד כוונות השמד ותוקפנות. [...] לפנינו גלגול חדיש של פסוק הומניסטי מן העתיקים והנעלים ביותר: "גם בנפול אויבך, אל תשמח". ההכרה הזאת, שאין מלחמות שמחות, היא מותר האדם שבנו ומותר החברה שלנו. מי שמחליף את הכורח הטראגי להתגונן בשמחה להילחם, הופך את כל משמעות המערכה שלנו על פיה. תולדות עמנו העמידונו על כל אפסותו של הצדק שאין בצידו כוח. [...] עלינו להיות צודקים וחזקים בעת ובעונה אחת. חזקים למדי כדי להגן על זכויותינו הצודקות, וצודקים בהפעלת כוחנו. בעולם בו אנו חיים, אין לך דבר קל מזה, מאשר להיתפס לפילוסופיה נוסח: כל העולם – אויב [...]

יגאל אלון (מפקד הפלמ"ח ואלוף בצה"ל במלחמת העצמאות), "חינוך להומאניות בעתות מלחמה", כלים שלובים, עמ' 334.

אך רואה אני בכבוד זה, שהנכם חולקים באמצעותי לחברי אנשי הצבא, **הכרה עמוקה שלכם, בייחודו של צה"ל, שאינו אלא בטוי לייחודו של עם ישראל כולו.**

הכרה עמוקה

כבר הצליחה הציונות להגשים דבר מופלא, שנחשב לפני־כן כבלתי־אפשרי: הקשר ההדוק בין היסודות המודרניים ביותר של היהדות עם השמרניים־ביותר. הואיל והדבר הזה אירע, בלא שיצטרך אחד משני הצדדים לעשות ויתורים שלא לכבודו ולהקריב קרבנות נפשיים, הרי זו ראיה נוספת לכך, אם הייתה דרושה עוד ראיה, לעובדה שהיהודים הם עם. ליכוד כזה לא ייתכן אלא על הרקע של אומה.

בנימין זאב הרצל, נאום הפתיחה לקונגרס הציוני הראשון (קטע), אוגוסט 1897.

תפקיד חינוכי זה משותף לכל הצבאות בעולם. לצבא־הגנה־לישראל יש תפקיד חינוכי מיוחד, שאין בו צורך או אין לו מקום בצבאות אחרים. צבא־הגנה־לישראל אינו יכול להסתפק בחינוך הניתן לכל צבא – ובחינוך מעולה ומתוקן הכתוב מדבר, והוא זקוק לחינוך נוסף מיוחד מפני היחוד ההיסטורי של אומתו ומפני יעודה של התקופה בה אנו חיים.

ביחוד ההיסטורי אני מתכוון למאבק הרעיוני־המוסרי, שבו עמד עמנו עם כל שכניו מאז היותו לעם ועד היום הזה, ולחזון אחרית הימים שפָּעם בלב האומה לדורותיה.

ביעוד התקופה אני מתכוון לקיבוץ גלויות, זו העובדה המרכזית של ימינו אלה, שלא היתה כמוה מעולם בתולדות העמים ואף לא בתולדות עמנו, ואשר ממנה תוצאות לכל עתידות עמנו, לבטחוננו ולמעמדנו, הלאומי והבינלאומי, ואולי, במידה לא מעטה, גם לעתידות החברה האנושית.

ייחוד וייעוד, דוד בן־גוריון.

לְמוּלְכֶם הָאֲמָה עַל סִפּוֹ שֶׁל הַדְּרוֹר

מְשֻׁתַּחֲוָה וּבוֹכָה הֲבִינוּהָ.

נתן אלתרמן, מסביב למדורה (קטע), 1948.

מוסכם ומקובל בעולם, שצה"ל שונה מצבאות רבים אחרים אף על פי שמשימתו הראשונה במעלה היא המשימה הצבאית והבטחונית, נוטל הוא על עצמו שורה ארוכה של משימות, המכוונות לענייני שלום, לא לחורבן כי אם לבנין והאדרת כוחה התרבותי והמוסרי של האומה.

מוסכם ומקובל

יש משמעות עמוקה לכל מלה בשמו של צה"ל. צבא – פירושו בטחון המדינה. ז"א כושר־לחימה ועוז־רוח. הגנה – פירושה רוח ההתנדבות החלוצית שעליה הושתת ארגון ההגנה מימי "השומר" ועד קום המדינה. לישראל – פירושו מסירות ונאמנות למשימות ההיסטוריות של המדינה – קיבוץ־גלויות ובנין המולדת. זאת אומרת: קליטת העליה וישוב השממה. הרעיון שהונח ביסוד נח"ל חייב להיות בסיס חינוכי חלוצי של הצבא כולו. השרות לעם אינו זמני – אלא שליחות חיים. בגמר השרות היסודי בצבא לא מסתיים שרות־ההתנדבות בעם.

כלפי חוץ על צה"ל להיות כוח מרתיע – כלפי פנים על צה"ל להיות כוח מרקיע. על צה"ל להרתיע אויבינו בגבורתו ובכושר לחימתו המנצחת. ועל צה"ל להרקיע עמנו במופת האישי ובשאר־רוחו החלוצית.

העם וצבאו, דוד בן־גוריון, 1959.

מוסכם ומקובל בעולם, שצה"ל שונה מצבאות רבים אחרים אף על פי שמשימתו הראשונה במעלה היא המשימה הצבאית והבטחונית, נוטל הוא על עצמו שורה ארוכה של משימות, **המכוונות לענייני שלום, לא לחורבן כי אם לבניין והאדרת כוחה התרבותי והמוסרי של האומה.**

המכוונות לענייני שלום

האריה השואג שותק – אבל סיפורו הולך כבר עשרות שנים מקצה הארץ עד קציה. אין ילד בישראל, במשך דורות, שלא יודע את סיפורו של יוסף טרומפלדור, סיפור חבריו הנופלים, את סיפורה של גבורת תל-חי. היו מעשי גבורה גדולים יותר בתולדות ארץ-ישראל, אלפים נהרגו, אך אין כמו סיפור תל-חי להמחיש את האחיזה בקרקע, את החלוציות, את ההתיישבות, את הביטחון. סיפור תל-חי הוא תמצית סיפורנו, כאן, על האדמה הזאת. שבעים-וחמש שנים אנו הולכים עם הסיפור הזה, עם מילותיו האחרונות של יוסף טרומפלדור: "טוב למות בעד ארצנו". חינכנו דורות של לוחמים על המילים הללו. הייתה זו צוואה שבתי-הקברות הצבאיים בכל הארץ הם עדות עצובה למימושה הכואב. ואני אומר לכם היום: אם אין ברירה, אם חרב חדה מונחת על צווארנו, אם אין שיעור לסכנה לחיים, לקיומנו, אם הכל מונח על כף המאזניים – אין ברירה, הולכים לקרב, הולכים גם לאובדן חיים. אבל אני אומר לכם גם: טוב לחיות בעד ארצנו. אין המוות והשכול הפוקדים אותנו תכופות בבחינת גזירת גורל, ולא גזירה משמיים. אפשר גם אחרת. אפשר לפחות לנסות. זו הסיבה מדוע אנו מנסים בימים אלה, במידה לא מבוטלת של הצלחה, להשיג שלום – עם הפלסטינים, עם ירדן, עם סוריה ולבנון. טוב לחיות בעד ארצנו – ואנו לא נחסוך שום מאמץ, כדי שאתם, ואחיכם, וחבריכם, לא תדעו עוד מלחמה. באנו היום לתל־חי לתת כבוד לנופלים, לזכור ולהזכיר. אם יש צורך וחובה, נילחם במלחמה. אם אפשר להימנע ממנה, נילחם על השלום.

יצחק רבין, יום תל חי, 13 במרץ 1995.

מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים אֹהֵב יָמִים לִרְאוֹת טוֹב?
נְצֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע, וּשְׂפָתֶיךָ מִדַּבֵּר מִרְמָה;
סוּר מֵרָע, וַעֲשֵׂה טוֹב, בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ.

תהלים לד, יד–טו.

כוחה התרבותי והמוסרי

אין מפעל נהדר יותר מהכשרת העם היהודי בעד גורלו בעתיד. התלמידים של היום יהיו לפועלים ולאומנים וימלאו את מקומנו אנחנו, העוסקים היום בעבודה הציונית.

לזאת קראתי פעם בשם אידיאל שאין לו סוף. ובאמת חושב אני, כי הציונות לא תחדל מהיות אידיאל, גם לאחר שנשיג את ארצנו, ארץ־ישראל. כי בציונות, כפי שאני מבין אותה, יש לא רק השאיפה לרכוש כברת־ארץ בטוחה במשפט בעד עמנו האומלל, כי אם גם השאיפה להשתלמות מוסרית ורוחנית.

בנימין זאב הרצל, הקדמה ל"תקוותנו", עיתון נוער ציוני, מרץ 1904.

מפעלנו החינוכי ידוע לשבח ואף זכה להוקרת האומה כולה בהעניקה לצה"ל את פרס ישראל לחינוך לשנת תשכ"ו; הנח"ל המשלב את עבודת הצבא עם עבודת האדמה; מורות הספר הנרתמות למפעלי פיתוח חברתי וכיוצא באלו, הללו הן רק דוגמאות מספר לייחודו של צה"ל בתחום זה.

מפעלנו החינוכי

כל עיקרו של מעשה ההיאחזות הוא לא כל־כך במעשה ההתישבות הרגיל כשלעצמו אלא בפריצת המושגים המקובלים של כוח צבאי והרחבתם למושגי כוח הנשענים על בסיס יצירה ובנין. כלומר, שעיקר ערכה של הליכתנו להיאחזות הוא בהסרת תו־השלילה הבלתי־נמנע הדבוק על כוח צבאי אשר מקורו באופי פעולותיו ההרסניות הטבועות בעצם קיומו, ובהפנותה כוח זה גם לאפיקי מעשה ובנין ממדרגה עליונה, המעלה אותו ככוח ממשי ומוסרי גם יחד.

נחמיה שיין, מתוך דברים בכינוס פלוגה א' של הפלמ"ח בשעה שהתמנה כמפקדה, 1945.

עֲתִידָה הַמְּדִינָה שֶׁתִּהְיֶה מְבָרֶכֶת
וְגֵאָה לֹא בְּמְעַט עַל אוֹתוֹ הָעַמּוּד־
הַתְּיכוֹן, עַל אוֹתוֹ הַבִּנְיָן וְהַנֶּפֶשׁ,
שֶׁהֵקִים הַצָּבָא בְּעִסְקוֹ במלמדות...

שֶׁמִּצַּד מִסִּים הוּא בֵּית־סֵפֶר גָּבוֹהַּ.
גַּם כִּתַּת־מַתְחִילִים לְאֻמָּה, גַּם גַּנּוֹן –
וְאֶת זֹאת, כַּמּוּבָן, הוּא עוֹשֶׂה בְּלִי לִגְרֹע
מִלְּמוֹד הַתּוֹתָח שֶׁקּוֹרִין קָנוֹן...

הגדוד הלומד, נתן אלתרמן, עיתון "דבר" 21 באוגוסט 1953 .

אולם, היום, באה האוניברסיטה העברית ומעניקה לנו תואר של כבוד **כאות הכרה ביתרונו הרוחני והמוסרי של צה"ל דווקא בלחימה עצמה,** שהרי הגענו למעמד זה כתוצאה מהמערכה הכבדה, שאף כי נכפתה עלינו, יצאנו ממנה בניצחון, שהפך כבר היום לפלא.

כאות הכרה ביתרונו הרוחני והמוסרי

נהיה ראויים לארץ. נהיה ראויים לאלה אשר בקרבן חייהם היקרים ניתנה בידינו. ועתה, מפקדים וחיילים – אותם אומץ ומסירות אשר גיליתם בקרב עודם דרושים לעם ולארץ. גלו אותם גם עתה, בימים אלה התובעים מכולנו אורך רוח והתמדה. [...] נזכור ונדע תמיד, כי נצחוננו הוא נצחון השלום, הבניין והצדק. זאת נדע – וככה נפעל.

האלוף עוזי נרקיס, מפקד פיקוד המרכז, 11 ביוני 1967.

זכינו לחיות בדור של גאולה, בדור שיש צבא, בדור שיש שומרים, בדור שיש נחמה. אתם הנחמה. יש לנו זכות להיות לוחמים, בשעת משבר, בשעת מבחן. הרגעים האלה הם רגעים קשים לעם ישראל, רגעים קשים מאוד. לא דמיינו לפני שבוע שנהיה במצב הזה. נהרגו לנו אחים, חברים, רעים, משפחות, אחים לנשק, מפקדים. ואנחנו כאן כדי להגיד לא עוד. כדי להגיד שאנחנו לא כמו לפני שבעים שנה, ולפני מאה שנה, בפוגרומים, ובאנקוויזיציות, ובשואה. יש דור אחד של גאולה שיודע להרים את החרב, להרים את הנשק ולהגיד יש מי ששומר. וזה התור שלנו... והחבורה הזאת שנמצאת כאן הולכת להיכנס פנימה ולהכריע את האויב. להכריע. כמה זמן שיידרש. ויש לי זכות להיות פה ולפקד על חבורה של גיבורים, חבורה של גיבורים, שמרימים את הראש ואומרים הננו. אומרים – היום זה אני. בשבעים ושלוש זה היה הסבים והסבתות שלנו, בארבעים ושמונה, במרד גטו ורשה, המכבים, ואפשר ללכת עוד אחורה. היום זה התור שלנו.

רס"ן שי שמריז הכהן ז"ל, מ"פ בחטיבת הנח"ל, נפל בקרב בדרג' תופח בצפון רצועת עזה ביום י"ד בטבת התשפ"ד, 26 בדצמבר 2023.

אולם, היום, באה האוניברסיטה העברית ומעניקה לנו תואר של כבוד כאות הכרה ביתרונו הרוחני והמוסרי של צה"ל דוקא בלחימה עצמה, שהרי הגענו למעמד זה כתוצאה מהמערכה הכבדה, **שאף כי נכפתה עלינו, יצאנו ממנה בניצחון,** שהפך כבר היום לפלא.

שאף כי נכפתה עלינו

תחנות שחקים כאן קודקוד. הנה הגיע יום. אנו לוקחים גורל אומתנו ועמנו בידינו, זוהי שעתנו, אין ראויים מאיתנו. נדע לעמוד בכל משימה, נשיב מלחמה שערה עד לניצחון. יחד נעמוד איתן נוכח כל מחיר ומכאוב. לא ניתן לניצחון לחמוק מידינו. המטרה ברורה, הרצון ברזל,

אנו נחושים ומאמינים בצדקת דרכנו. אני סומך עליכם, זו המלחמה שלנו והיום תורנו. הננו!

תחנות שחקים כאן קודקוד, התקפה, התקפה סוף.

תת־אלוף דדו בר כליפא, מפקד אוגדה 36, פקודת ההתקפה לכוחותיו הנלחמים ברצועת עזה, 2 בנובמבר 2023.

יצאנו ממנה בניצחון

מתוך השבר קם עם ישראל. בגדולתו ובעוצמתו התאחד ויצא להגן על הבית – לוחמי הסדיר, כיתות הכוננות, המפקדים ואנשי הקבע, אזרחי ועובדי צה"ל, מכל הזרועות והפיקודים השונים, נלחמים במסירות לצד לוחמי המילואים.

נחלנו הישגים חסרי תקדים בדרום ובצפון, ביהודה ובשומרון, בקווי התפר ובזירות הרחוקות; ממצריה של תימן ועד עומק שטחה של איראן – נמשיך לסכל איומים בהתהוותם ולעמוד על משמר ארצנו.

דרכנו היא דרך הניצחון – צה"ל הוא שמעצב את פני המערכה ומשנה את פני המציאות במזרח התיכון. [...]

כנאמר בספר דברי הימים א': "בני חיל, נשאי מגן וחרב ודרכי קשת" (פרק ה', פסוק י"ח). אויבינו טעו כאשר חשבו שאפשר לשבור את רוחנו, להחליש את חוסננו ולפגוע בנחישותנו. האמת אחת, בלתי ניתנת לערעור – מדינת ישראל לא תישבר ולעד תעמוד איתנה.

[...] נחזק את כוחנו ונישבע להוסיף חיים ותקווה במקום שבו אויבינו ביקשו לזרוע הרס וחורבן.

הרמטכ"ל ה־24, רא"ל אייל זמיר, פקודת יום במלאת שנתיים לאירועי 7 באוקטובר.

המלחמה היא ענין קשה ואכזרי בעיקרו, **מלווה בהרבה דם ודמעות.** אך דוקא במלחמה זו שעברה עלינו, באו לידי בטוי גילויים מופלאים ונדירים של אומץ לב וגבורה, בצדם של גילויים אנושיים של אחווה ורעות ואפילו שאר רוח.

המלחמה היא עניין קשה ואכזרי

הָבֵא בְּרָכָה לַנְּעָרִים, כִּי בָּאָה
עֵת.
רְאֵה אוֹתָם שׁוֹתְקִים וּנְכוֹנִים,
וְעֵינֵיהֶם דּוֹלְקוֹת.
רְאֵה, יוֹרֵד הָעֶרֶב,
רוּחַ בַּצַּמָּרוֹת, הָאָרֶן מְרַטֵּט.
קָרֵב יִהְיֶה הַלַּיְלָה. וְהֵמָּה
מְעַטִּים מְאֹד.

בָּרְכֵם, כִּי בָּאָה עֵת.
כּוֹכָבִים הֵצִּתוּ,
וּמַחֲנוֹת רַבִּים נֶאֱסָפִים מֵעֵבֶר.
מִי יִרְאֶה אוֹר־יוֹם!
מִי נָפַל וָמֵת?
הֲנִצָּחוֹן אוֹ אִם תְּבוּסָה וָקֶבֶר?

בָּרְכֵם, בָּרֵךְ יוֹצְאֵי לַמִּלְחָמָה.
בָּרֵךְ נִשְׁקָם לְבַל יַחֲטִיא, בָּרֵךְ
בֵּיתָם.
בָּרֵךְ אֶת זֶה הָעָם, אֶת נְעָרָיו
וְלוֹחֲמָיו,
עַד קָרֵב יִתַּם.

הִנֵּה יָצְאוּ שְׁקֵטִים וְצַעֲדָם
אוֹבֵד
וַעֲלָטָה כְּבֵדָה וְלֵילָה בֶּהָרִים.
בָּרְכֵם, כִּי בָּאָה עֵת.
הָבֵא בְּרָכָה לַנְּעָרִים.

.חיים גורי, תפילה, 1948

מלווה בהרבה דם ודמעות

הצנחנים שלחמו בקרב המר על הגבעה הזו, הצנחנים שראו את חבריהם מרוסקי איברים, הצנחנים שדבקו במשימה, ועם שחר של ניצחון בכו על לוחמים שעל הגבעה הזו סיימו את חייהם הצעירים, פנו, עוד באותו בוקר, לערום גל אבנים כאן בגבעת התחמושת, ולכתוב עליו:

"כאן נהרגו חיילים ירדנים אמיצים". ברגעים הקשים אחרי הקרב, בעוד העשן אופף את המקום הזה, נתנו כבוד לאויביהם. אנחנו יודעים ללחום. אנחנו לא יודעים – ולא רוצים – לשנוא. אין אנו שונאים את אויבינו.

יצחק רבין, יום ירושלים, גבעת התחמושת, 19 במאי 1993.

המלחמה היא ענין קשה ואכזרי בעיקרו, מלווה בהרבה דם ודמעות. אך דוקא במלחמה זו שעברה עלינו, **באו לידי ביטוי גילויים מופלאים ונדירים של אומץ לב וגבורה,** בצדם של גילויים אנושיים של אחווה ורעות ואפילו שאר רוח.

אומץ לב וגבורה

[...] הגבורה, שהיא הקרבה, אינה אכזרית ביסודה. היא אינה מתאכזרת. זו הצורה הנעלה של השרות. ביסודה היא אהבת הזולת. דרכה האנושית ביותר של הגבורה היא השליחות. יש העושה למען הכלל ופעולתו משתבשת ביסודות זרים כמו יהירות, סיפוק יצרים, רצון להשתלטות, אנוכיות קיבוצית של קבוצה קטנה. ואז מופיעים גם הסימנים החיצוניים: פגיעות בבלתי אשמים, אכזריות מיוחדת, אי־ניקיון בבחירת האמצעים, אי הערכת החיים.

לא כן השליח, הפועל רק בשם שולחיו ולמען שולחיו ובמידה שזה נחוץ לשולחיו. רוחב הבסיס קובע את גובה הפסגה. הגבורה היא תכונה אנושית חיובית. אין גבורה בלי מטרה הומאנית ובלי הומאניות, כי עיקרה חיוב החיים, החיים על כל גילוייהם הטובים. לכן קשה לו לאדם המחונן בסגולת הגבורה להרוג. הוא מגיע לכך רק באין מוצא אחר, כשאין צל של ספק בצדקת ההריגה, כשהמעשה נחוץ למען החיים

יצחק שדה (מפקד הפלמ"ח ואלוף בצה"ל), "שבילי גבורה", מסביב למדורה 1946.

לַיְלָדִים שֶׁל הַיּוֹם
אֵין חִנּוּךְ אוֹ מִשְׁמַעַת.
אַתָּה אוֹמֵר
"שְׁמֹר עַל עַצְמְךָ"
"אַל תִּהְיֵי גְּבוֹרָה"
וְהֵם – בְּשֶׁלָּהֶם.

אליהו ביטון, "אין חינוך" | מתוך "הנני" אסופת שירה בעת מלחמה, 2024.

בן זומא אומר: [...] איזה הוא גיבור – הכובש את יצרו, שנאמר (משלי, ט"ז, ל"ב): "טוֹב אֶרֶךְ אַפַּיִם, מִגִּבּוֹר; וּמֹשֵׁל בְּרוּחוֹ, מִלֹּכֵד עִיר".

משנה, אבות, ד, א

המלחמה היא ענין קשה ואכזרי בעיקרו, מלווה בהרבה דם ודמעות. אך דוקא במלחמה זו שעברה עלינו, באו לידי בטוי גילויים מופלאים ונדירים של אומץ לב וגבורה, בצדם של גילויים אנושיים של אחווה ורעות **ואפילו שאר רוח.**

ואפילו שאר רוח

– מָה שְׁלוֹמֵךְ אֱהוּבָה?
– מַרְגִּישָׁה מְצֻיָּן!
(נוֹשֶׁמֶת עָמֹק. מַסְתִּירָה אֶת הַכְּאֵב.
כִּי יוֹדַעַת,
אִם הוּא יַרְגִּישׁ שֶׁטוֹב לָנוּ, יוּקַל לוֹ)

– וּמָה שְׁלוֹמְךָ אָהוּב?
– מֻמָּשׁ טוֹב!
(מְטַאטֵא אֶת אִי־הַוַּדָּאוּת.
אִם הִיא יוֹדַעַת שֶׁטוֹב לִי הִיא שְׂמֵחָה יוֹתֵר)

כָּכָה שְׁנֵינוּ
מְשַׁקְּרִים זֶה לָזוֹ
מֵאַהֲבָה.

הֲרֵי כְּבָר אָמְרוּ חֲכָמִים
שֶׁמֶּתֶר לְשַׁקֵּר מִפְּנֵי הַשָּׁלוֹם
וְעַכְשָׁו
זְמַן מִלְחָמָה.

נתנאל אלינסון, שיחה מהמילואים, לוחם (במיל'), פלס"ר צנחנים, חטיבה 5 | מתוך "הנני" אסופת שירה בעת מלחמה, 2024.

כְּשֶׁרוּחַ נָשְׁבָה
כְּשֶׁהַחֹלָה שַׁלֶּכֶת
גֶּשֶׁם כִּסָּה הַכֹּל
הֲתַּר לְפִרְסוּם שֶׁהָלַךְ כָּאן הַהֶלֶךְ
שֶׁדָּרַךְ כָּאן בֶּבֶץ, וּפֹה בָּקַר הוּא שָׁכַב
הֲתַּר לְפִרְסוּם שֶׁאָבָק וְשֶׁאֵפֶר שֶׁכַּדּוּר שֶׁל
עוֹפֶרֶת שָׁרָק
הֲתַּר לְפִרְסוּם
שֶׁאִמּוֹ שֶׁל הַיֶּלֶד
לֹא תִּזְכֶּה לַעֲצֹם אֶת עֵינָיו
שֶׁמִּדֵּי שָׁנָה בְּאוֹתוֹ הָעֶרֶב
נָרוֹת יִדְלְקוּ בַּסָּלוֹן
הֲתַּר לְפִרְסוּם
מִמַּגַּשׁ הַכֶּסֶף
נִתְלַשׁ רְסִיס אַחֲרוֹן

סמל רועי נורדן, חיל השריון, גדוד 196, חטיבה 460 | מתוך "הנני" אסופת שירה בעת מלחמה, 2024.

מי שלא ראה **אנשי צוותו של טנק הממשיכים בתקיפת הסתערות** כאשר מפקדם הרוג ורכבם פגוע קשה, **חבלנים שסכנו חייהם, למלט חברם הפצוע בשדה מוקשים,** מי שלא ראה את הדאגה ותזזית המאמץ שמגלה חיל האויר כולו כדי לחלץ טייס שצנח בשטח אויב – אינו יודע **מסירות של חבר לחבר** מהי.

אנשי צוותו של טנק

משימתנו הראשונה הושגה. האויב נבלם, הקו מתייצב. קו המעוזים ספג את המהלומה הראשונה ועמד בה איתן. סוללות התותחים הלמו באויב החודר ובמערכיו שמעבר לתעלה. פלוגות הטנקים פרצו לפעולה והיכו במצרי בקצב שריון וללא רחם. [...] השריון חיל האוויר והארטילריה יכתשו אותו עד דק ובטרם יחלוף יום תבוא לכלל ביטוי כל עצמת כוחו של צה"ל, שתביס את האויב כליל. עם ישראל שם בכם את מבטחו. נכה באויב ונשמיד אותו.

האלוף אברהם מנדלר, מפקד הכוחות המשוריינים בסיני, 7 באוקטובר 1973.

חבלנים שסכנו חייהם

הֵם הִתְקַדְּמוּ לְאַט. הַכֹּל הָיָה רָגוּעַ.
מִנֶּגֶד – הַנָּהָר וְגֹמֶא מְרַשְׁרֵשׁ...
פִּתְאוֹם רָעַם בָּרָק. אֶחָד צָעַק: "פָּצוּעַ!"
"אֲנִי כְּבָר בָּא!" עָנָה לוֹ הַחוֹבֵשׁ.
"עָלִינוּ עַל מוֹקֵשׁ!" צָעַק אָז הַפָּצוּעַ.
"אֲנִי כָּאן לְצִדְּךָ," עָנָה לוֹ הַחוֹבֵשׁ.

דן אלמגור, בלדה לחובש (קטע) 1956.

מסירות של חבר לחבר

הָרֵעוּת נְשָׂאנוּךָ בְּלִי מִלִּים
אֵפֹרָה עַקְשָׁנִית וְשׁוֹתֶקֶת
מִלֵּילוֹת הָאֵימָה הַגְּדוֹלִים
אַתְּ נוֹתֶרֶת בְּהִירָה וְדוֹלֶקֶת.

הָרֵעוּת, כְּנָעֲרֵיךְ כֻּלָּם
שׁוּב בְּשִׁמְּךָ נְחַיֵּךְ וְנֵלֵכָה
כִּי רַעִים שֶׁנָּפְלוּ עַל חֶרְבָּם
אֶת חַיֵּיךְ הוֹתִירוּ לְזֵכֶר.

חיים גורי, הרעות (קטע), 1948.

העם כולו עמד נפעם ורבים אף בכו, **לשמע הבשורה על כיבוש העיר העתיקה. הנוער הצברי, קל וחומר החיילים, אינם נוטים לסנטימנטליות או מתביישים לגלותה ברבים.**

לשמע הבשורה

א וַיְהִי דְּבַר־ה' צְבָאוֹת לֵאמֹר:

ב כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת קִנֵּאתִי לְצִיּוֹן קִנְאָה גְדוֹלָה
וְחֵמָה גְדוֹלָה קִנֵּאתִי לָהּ:

ג כֹּה אָמַר ה' שַׁבְתִּי אֶל־צִיּוֹן וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ
יְרוּשָׁלָם וְנִקְרְאָה יְרוּשָׁלַם עִיר־הָאֱמֶת וְהַר־ה'
צְבָאוֹת הַר הַקֹּדֶשׁ:

ד כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת עֹד יֵשְׁבוּ זְקֵנִים וּזְקֵנוֹת
בִּרְחֹבוֹת יְרוּשָׁלָם וְאִישׁ מִשְׁעַנְתּוֹ בְּיָדוֹ מֵרֹב יָמִים:

ה וּרְחֹבוֹת הָעִיר יִמָּלְאוּ יְלָדִים וִילָדוֹת מְשַׂחֲקִים
בִּרְחֹבֹתֶיהָ:

ו כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת כִּי יִפָּלֵא בְּעֵינֵי שְׁאֵרִית
הָעָם הַזֶּה בַּיָּמִים הָהֵם גַּם־בְּעֵינַי יִפָּלֵא נְאֻם ה'
צְבָאוֹת:

ז כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת הִנְנִי מוֹשִׁיעַ אֶת־עַמִּי
מֵאֶרֶץ מִזְרָח וּמֵאֶרֶץ מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ:

ח וְהֵבֵאתִי אֹתָם וְשָׁכְנוּ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלָם וְהָיוּ־לִי
לְעָם וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים בֶּאֱמֶת וּבְצֶדָקָה:

ט כֹּה־אָמַר ה' צְבָאוֹת תֶּחֱזַקְנָה יְדֵיכֶם הַשֹּׁמְעִים
בַּיָּמִים הָאֵלֶּה אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה מִפִּי הַנְּבִיאִים
אֲשֶׁר בְּיוֹם יִסַּד בֵּית־ה' צְבָאוֹת הַהֵיכָל לְהִבָּנוֹת:

זכריה ח.

הנוער הצברי

וגם אחר כך. הרי כל כך רבים מתו. הקרובים לי ביותר. לא, אינני חושב שבכיתי. כי אנחנו היינו דור שגזר על הבכי. והיה מין מצב של הלם אבדות שמקפיא את הבכי. והייתה איזו נחישות שחונכנו עליה לא להראות חולשה ברבים. והיום בתי אומרת לי שפשענו כלפי עצמנו כי הבכי ניתן לאדם כדי שישתמש בו, אבל אז דברים גדולים קרו במהירות גדולה ואסור היה להישבר. כך שרק הרבה יותר מאוחר, רק באזכרות, למשמע שיר או קטע מוסיקלי, פתאום חנק את הגרון הבכי ההוא שאותו לא בכינו.[...]

ברבים מבני הדור שלי היה מין תום כזה. היו לנו המון חסרונות. המון מגבלות. צדיקים לא היינו. אבל אנחנו היינו מין דור עשיו כזה. לא קדוש, אבל נאמן. קצת שתקן, מקומי, אבל עם הרבה עצבות וכוח. עשוי מאדמה, מריח השדה. ותמיד שם כשצריך אותו. תמיד שם שצריך לעשות איזו עבודה שחורה. להלחם. לעשות את מה שצריך לעשות.

חיים גורי, ריאיון עם ארי שביט, "הארץ" 3 במרץ 2000.

אולם מאמץ הלחימה, החרדות שקדמו לה – **תחושת הישועה והנגיעה שנגעו הלוחמים, היישר לתוך לב ליבה של ההיסטוריה היהודית,** הבקיעו את קליפת הבושה והנוקשות **ועוררו מעיינות של רגש והתגלות רוחנית.**

תחושת הישועה

"צנחנים, כובשי ירושלים!
כאשר נכבש הר הבית על־ידי היוונים, שחררוהו המכבים. במחריבי הבית השני נלחמו הקנאים ובר־כוכבא.
כאלפיים שנה היה הר הבית אסור ליהודים.
עד אשר באתם אתם הצנחנים, והחזרתם אותו לחיק האומה. הכותל המערבי, אליו פועם כל לב, שוב בידינו.
יהודים רבים שמו נפשם בכפם, לאורך כל ההיסטוריה הארוכה שלנו, על מנת להגיע לירושלים ולחיות בה.
שירי געגועים לאין ספור הביעו את הכמיהה העמוקה הפועמת בלב היהודי כלפי ירושלים.
במלחמת השחרור נעשו מאמצים עצומים להחזיר לאומה את לבה – העיר העתיקה והכותל המערבי.
בידכם נפלה הזכות הגדולה להשלים את המעגל, להחזיר לעם את בירתו הנצחית ומרכז קודשו.
צנחנים רבים, מחברינו הוותיקים והטובים ביותר, נפלו במערכה הקשה.
היה זה קרב עז ונמרץ, בו פעלתם כגוף המוען כל אשר לפניו מבלי שים לב לפצעיו הוא.
לא טענתם, לא התלוננתם, לא דיווחתם, רק קדימה חתרתם – וכבשתם.
ירושלים היא שלכם – לנצח.

אל"ם מוטה גור, מח"ט הצנחנים, דברים במסדר סיום בהר הבית, כ"ח באייר התשכ"ז.

מעיינות של רגש

מתוך קטסטרופה היסטורית שהחריב טיטוס מלך רומי את ירושלים, וגלה ישראל מארצו, נולדתי אני באחת מערי הגולה, אבל בכל עת תמיד דומה הייתי עליי כמי שנולד בירושלים.

בחלום, בחזון לילה ראיתי את עצמי עומד עם אחי הלויים בבית המקדש כשאני שר עמהם שירי דוד מלך ישראל.

בזכותה של ירושלים כתבתי את כל אשר נתן השם בלבי ובעטי.

ש"י עגנון, דברים בטקס קבלת פרס נובל לספרות, 1966.

הצנחנים שכבשו את הכותל – עמדו נשענים עליו ובכו. וסימלית, זוהי תופעה נדירה, שספק אם יש רבים שכמותה בתולדות העמים. אין מרבים בצה"ל לדבר בנוסחאות נמלצות כאלו,

הצנחנים שכבשו את הכותל

הכותל הזה שמע הרבה תפילות / הכותל הזה ראה הרבה חומות נופלות / הכותל הזה חָש ידי נשים מקוֹנְנוֹת וּפִתְקָאות הִנָתְחבוֹת בין אבניו / הכותל הזה ראה את רבי יהודה הלוי נִרמס לפניו / הכותל הזה ראה קיסרים קמים ונִמְחים / אך הכותל לא ראה עוד צנחנים בוכים... הכותל הזה ראה אותם עייפים וסחוטים / הכותל הזה ראה אותם פצועים ושרוטים / רצים אליו בְּהַלמות לב, בְּשְאגות וּבְשתיקה / ומזנקים כמטורפים בסמטאות העיר העתיקה / והם שטופי אבק וְצִרוּבי שפתיים / והם לוחשים: "אם אשכחך, אם אשכחך ירושלים" / והם קלים כַּנשר ועזים כַּלָּביא / והטנקים שלהם – מֶרְכָּבֶת האש של אליהו הנביא / והם עוברים כְּרעם, והם עוברים בְּזעם / והם זוכרים את כל השנים הנוראות / שבהן לא היה לנו אפילו כותל כדי לשפוך לפניו דמעות... / והנה הם כאן עומדים לפניו ונושמים עמוק / והנה הם כאן מביטים עליו בַּכְּאֵב הַמָּתוק / והדמעות יורדות והם מביטים זה בָּזֶה נבוכים / איך זה קורה, איך זה קורה שצנחנים בוכים / איך זה קורה שהם נוגעים נרגשים בקיר / איך זה קורה שמן הַבָּכִי הם עוברים לְשִׁיר / אולי מפני שבחורים בני י"ט שנולדו עם קום הַמְּדִינה / נושאים על גבם – אלפיים שנה...

חיים חפר, הצנחנים בוכים, 1967.

הצנחנים בכותל | הצלם: דוד רובינגר
7 ביוני 1967, מלחמת ששת הימים.

אך **ההתגלות של השעה הזאת בהר הבית,** גדולה מהרגלי הלשון, **שהרי היא הבליטה אמת עמוקה זו כברק.**

השעה הזאת בהר הבית

ירושלים אינה אלוהית בלבד – חייה תלויים בנוכחותנו. לבדה, עזובה היא ודוממה. כשישראל בתוכה היא עדות, קול קורא. ציון איננה סמל, כי אם בית. הארץ איננה משל, כי אם קניין של ממש, זיקה של גורל. מי יצפה מאתנו כי נתכחש לנדרנו "אם אשכחך ירושלים, תשכח ימיני"...

היא עיר מלאת חזון, עיר בעלת מימד על־מציאותי. קסמה אינו בעתיקותה... לא אוסף של מצבות זיכרון ומקדשים. כוחה הוא בהבטחתה... האתגר אשר שמו הוא ירושלים: איך לייחד את האנושי עם הקודש? איך ליצור הד לאשר הוא אלוהי... איך נחיה עם ירושלים? למה מצפה היא מאתנו, החיים בתקופה של קהות רוחנית?

א"י השל, ירושלים – עיר חסד עליון, בתוך: ישראל הווה ונצח, ירושלים התשל"ג.

אמת עמוקה זו כברק

אֱמֶת מֵאֶרֶץ תִּצְמָח,
וְצֶדֶק מִשָּׁמַיִם נִשְׁקָף

תהילים, פה, יב.

זאת ועוד. **צהלת נצחון אחזה בעם כולו.** אף על פי כן, נתקלים אנו, יותר ויותר בתופעה מוזרה בקרב עדת הלוחמים עצמם: **אין הם יכולים לשמוח בלב שלם, ויותר מקב של עצב ותדהמה נמסכים בחגיגתם,** ויש אפילו שאינם חוגגים כלל.

צהלת נצחון אחזה בעם כולו

מדי בואי לרומי, הנני הולך אל שער ההנצחה של ניצחונה על יהודים מקדם. בתוך האבן עדיין חרותה ונראית התמונה הבלתי נשכחת של יהודים כפופים הנושאים על שכמם את המנורה ואת הכלים האחרים מבית המקדש אשר יד ההחרבה נשתלחה בו. שם המקום המתאים ללחישת הלב: שבנו, טיטוס, אל מאין באנו [...] אבל ליד שער טיטוס טוב לחשוב, או אף לחוש, כי ירושלים אינה עוד אבודה [...] כך נוהגים יהודי רומי לדורותיהם. מאז החורבן, אין הם עוברים בשער טיטוס [...] בפעם הראשונה, או היחידה, אחר 1878 שנים, הם עברו בשער־השמחה־לאיד, ביום חידוש עצמאותנו – בכיוון הפוך. היה זה רחש־לחש רועם. אשרי האוזניים ששמעוהו; אשרי העיניים שראו זאת, מקרוב או מרחוק.

גם השתא, גם אחרי בריסל הייתי ברומי. רציתי להיכנס, מן הכיוון ההפוך, לתוך שער טיטוס וללחוש: שבנו. חשבתי להוסיף, כי אף מעשה הדיכוי האכזרי של אחד מיורשיו, אדירי הכוח, הלוא הוא הקיסר הדרינוס, לא עמד למחריבים ולמהרסים. [...] אולם הפעם נמנע ממני ללכת אל השער, אשר לא־צדיקים באו בו. היה עלי, בפעם הראשונה אחר התקומה, להרצות, בפני הקהילה היהודית ברומי, על המצב בארץ ישראל. סיכמנו, איפוא, לקראת סיום ההרצאה, כי נלחש ממרחק מסוים: שבנו. ונוסיף: לעולמים

מנחם בגין, "שער טיטוס והאירוקומוניזם". "מעריב", י' אדר ב' התשל"ו, 12 במרץ 1976.

אין הם יכולים לשמוח בלב שלם

בְּנָפֹל אוֹיִבְךָ אַל תִּשְׂמָח, וּבְכָּשְׁלוֹ אַל יָגֵל לִבֶּךָ, פֶּן יִרְאֶה ה' וְרַע בְּעֵינָיו, וְהֵשִׁיב מֵעָלָיו אַפּוֹ

(משלי כד, יז-יח).

בְּטוּב צַדִּיקִים תַּעֲלֹץ קִרְיָה, וּבַאֲבֹד רְשָׁעִים רִנָּה

(משלי, יא, י).

עצב ותדהמה נמסכים בחגיגתם

לָלֶכֶת לְיַד הַיָּם בְּדֶרֶךְ חֲדָשָׁה
שֶׁעֲדַיִן לֹא דָּרְכוּ בָּהּ בְּתִקּוּפוֹת קוֹדְמוֹת שֶׁל חַיַּי,
לִשְׁמֹעַ אֶת הַמַּיִם שֶׁל הַלַּיְלָה, לָחוּשׁ בָּאוֹתוֹת,
לָדַעַת אֲפִלּוּ בְּלֵב הַחֹשֶׁךְ שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ קַיֶּמֶת,
וְלֶאֱהֹב אֶת הַחַיִּים בְּלֵב נִשְׁבָּר

זלדה, "בים האש".

הלוחמים בקווים הקדמיים, ראו במו עיניהם לא רק את תפארת הנצחון, אלא גם את מחירו: חבריהם נפלו לידם, מתבוססים בדמם. ויודע אני שהמחיר הנורא, ששילם האויב, נגע אף הוא עמוק בלבם של רבים מהם. יתכן, שהעם היהודי לא חונך ולא הורגל מעולם לחוש את שמחת הכיבוש והמנצח. לכן מתקבל הדבר ברגשות מעורבים.

הלוחמים בקווים הקדמיים

אָמַר הַחַיָל מֵאַשְׁדוֹת יַעֲקֹב:
יְרוּשָׁלַיִם שֶׁלִּי"
הָיִיתִי בָּהּ פַּעַם בְּבֹקֶר שֶׁל שִׁכּוֹל.
סְמְטָה – וְצַלָּף בַּצָּרִיחַ מִשְּׁמֹאל.
מֵאָז לֹא חָזַרְתִּי. פָּשׁוּט לֹא יָכוֹל.
אַבָּנֶר וְגָדִי – שְׁנֵיהֶם בִּשְׁבִילִי
יְרוּשָׁלַיִם שֶׁלִּי".

דן אלמגור, ירושלים שלי, (קטע), 1969.

חבריהם נפלו לידם, מתבוססים בדמם

וָאֶעֱבֹר עָלַיִךְ וָאֶרְאֵךְ, מִתְבּוֹסֶסֶת בְּדָמָיִךְ; וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי, וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי.

יחזקאל, טז, ו'.

וָאֶעֱבֹר עָלַיִךְ וָאֶרְאֵךְ
מִתְבּוֹסֶסֶת בְּדָמָיִךְ
וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי
חֲיִי, חֲיִי, בְּדָמַיִךְ חֲיִי
וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי

וּפִתְאוֹם מֵעַל רֹאשִׁי נִפְתַּחַת קֶשֶׁת
מְנִיפָה צִבְעוֹנִית נִפְרָשֶׁת
מְבַשֶּׂרֶת חַיִּים, מְבַשֶּׂרֶת תִּקְוָה
וְשָׁלוֹם וְשַׁלְוָה וָחֶסֶד

בדמייך חיי, נעמי שמר (קטע), 2001.

הלוחמים בקווים הקדמיים, ראו במו עיניהם לא רק את תפארת הנצחון, אלא גם את מחירו: חבריהם נפלו לידם, מתבוססים בדמם. ויודע אני **שהמחיר הנורא, ששילם האויב, נגע אף הוא עמוק בלבם של רבים מהם.** יתכן, שהעם היהודי לא חונך ולא הורגל מעולם לחוש את שמחת הכיבוש והמנצח. לכן מתקבל הדבר ברגשות מעורבים.

שהמחיר הנורא

אַתָּה מוֹצֵא שָׁלֹשׁ שְׁמָחוֹת כְּתִיב בָּחָג "וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ". "וְהָיִיתָ אַךְ שָׂמֵחַ" "וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים". אֲבָל בְּפֶסַח אֵין אַתָּה מוֹצֵא שֶׁכָּתוּב בּוֹ אֶלְּאִי שִׂמְחָה אַחַת, לָמָּה? [...] דָּבָר [=פירוש] אַחֵר: בְּשֶׁבִּיל [=מפני] שֶׁמֵּתוּ בּוֹ הַמִּצְרִיִּים. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הֶחָג אָנוּ קוֹרִין בָּהֶן אֶת הַהַלֵּל אֲבָל בְּפֶסַח אֵין אָנוּ קוֹרִין אֶת הַהַלֵּל אֶלָּא בְּיוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן וְלֵילוֹ. לָמָּה מִשּׁוּם "בְּנִפֹּל אֹיִבְךָ אַל תִּשְׂמָח וּבְכָשְׁלוֹ אַל יָגֵל לִבֶּךָ".

ילקוט שמעוני, תרנ"ד.

לוטן: אני חושב שהפעם הראשונה בסיטואציה עצמה, שהבהרתי לעצמי ניתוח של מחשבות, היתה כאשר עברתי שורות ארוכות של גוויות, ועם כל גוויה וגוויה נצבט לי הלב. אני לרגע אחד לא פסקתי לחשוב על העובדה שהאדם הזה הוא אולי אב, האדם הזה הוא חקלאי, האדם הזה הוא כפרי וכו'. ניסיתי אחר־כך לשאול את עצמי, כיצד זה משתלב עם בעיית המלחמה, עם ההכרה שההצלחה היא למעשה בהשמדת האויב. אני חושב שגדולתו של החינוך שניתן לנו באה לידי ביטוי בעצם התעוררותן של מחשבות מסוג זה. אני רואה בזה הצלחה לבניין של השקפת־עולם ויצירת דמות של אדם. נוכחתי לדעת, כי ככל שחינוכו של האדם הוא פחות מבוסס, פחות שורשי – הוא נתפס יותר להשלכה של פעולה... על תגובות כאילו בהתאם למחשבתו של הצד השני. אני מתכוון לזה, לא לפעול לפי אמת פנימית של כל אחד, אלא לנסות לחשוב מה היה עושה הצד השני. ומאחר ואנחנו יודעים היטב – היו על זה פרסומים לא מעטים – כיצד האויב היה נוהג בנו, בתוקף זה הירשו לעצמם לחרוג מאותה אמת פנימית, ולהתנהג באותה צורה שידעו שיתנהג הצד השני. היתרון של החינוך שקיבלנו הוא שהיתה לנו אמת פנימית משלנו, שידענו שהתגובות שלנו מבוססות על ערכים ובהתאם להם נהגנו. והעובדה שבנו היו נוהגים אחרת, לא הכתיבה לנו את הצעדים. זה היה איזה מין קו חורג מהמציאות המכוערת שהיתה שם.

שיח לוחמים, 1968, עמ' 10 (מתוך שיחה בקיבוץ).

הלוחמים בקווים הקדמיים, ראו במו עיניהם לא רק את תפארת הנצחון, אלא גם את מחירו: חבריהם נפלו לידם, מתבוססים בדמם. ויודע אני שהמחיר הנורא, ששילם האויב, נגע אף הוא עמוק בלבם של רבים מהם. יתכן, שהעם היהודי לא חונך ולא הורגל מעולם לחוש את שמחת הכיבוש והמנצח. **לכן מתקבל הדבר ברגשות מעורבים.**

ברגשות מעורבים

יש רגעים בהם נצרפת אומה. בהם נבחנת תנועה. בהם יחושל אדם. בהם היסטוריה מתחוללת. "היום הזה נהיית לעם". אין רגעים אלה באים בהמון חוגג ובתהלוכות־נצחון. קשים ומרים הם. והמתאַוים להם – אינם יודעים מה מעותד להם. בבואם הם אחרים לגמרי מכפי שההזיה המתקתקה רואה אותם במיטב תיאוריה. אך משהם באים – ביסורים, בפרערנויות, באבידות, בתבוסות – הרי הם מעמידים במבחן את הנבואה והחכמה, את המעשה ואת האופי. ואוי לו לדור המַכזיב ברגעים אלה.

ברל כצנלסון, "עדות לדור" (פתיחה לספר "מאורעות תרצ"ו").

במלחמת ששת־הימים היו **גילויי גבורה** מעבר להסתערות החד פעמית הנועזת, **המתפרצת ללא הרבה חשבונות.** במקומות רבים מאד, התחוללו קרבות ארוכים ונואשים. ברפיח, באל־עריש, באום־כתף, בירושלים, ברמת הגולן, במקומות אלה ורבים אחרים התגלה הלוחם של צה"ל בגבורת רוח ובאומץ שבהתמדה. אין איש שלא יעמוד משתאה מול התופעה האנושית המדהימה והמרהיבה הזו.

גילויי גבורה

האם יש גבורה יהודית? האם ניתן להבחין בין גבורת הרוח לגבורה פיסית? והאם זו הראשונה – בהכרח ערכית?

ומהי הגבורה היום בסיטואציה המודרנית. הגבורה גבורת החלשים, למעשה הסרבנות מחד, והאומץ לומר כן מול הספיקות וחוסר הודאות. הגבורה האישית להמשיך ולהאמין גם כשהמציאות טופחת על פנינו. הנחישות. כמו גבורת ד' עצמה.

[...] שפלות רוח לא מביאה בהכרח לחולשה, להפך, לדעתי היא פותחת אותנו איש לרעהו. מביאה לחמלה וויתור ולרוח טובה שכ"כ חסרים היום בחברה הישראלית. היא גם לא תחליש אותנו בשדה הקרב ובמאבק על ארצנו. להפך, לדעתי היא רק תגביר את הנחישות וכח העמידה שלנו, אך זו נחישות מסוג אחר. נראה לי שפתוס הגבורה המקראית בסיטואציה של היום, חלש ובעל נשימה קצרה מזה של הענוה ושפלות הרוח.

תרצו תקראו לכך גלותיות, אך הקב"ה הגלה אותנו גלות כזו ארוכה לא בכדי שתתנער ממנה ונראה את הגאולה כשיחרור מהגלות, אלא בכדי שנדע להפנים בזמן הגאולה גם את גבורתו של היהודי הגלותי שידע לשמור על צלם אלוקים שלו, על אמונתו, אנושיותו ורחמיו גם בזמנים הקשים ביותר.

הרב שג"ר (שמעון גרשון רוזנברג), דברים לחנוכה.

המתפרצת ללא הרבה חשבונות

כְּבַר הָיָה רַבִּי טַרְפוֹן וּזְקֵנִים יוֹשְׁבִין בְּצִלּוֹ שֶׁלַּשּׁוֹבָךְ בְּיַבְנֶה [...] אָמְרוּ לוֹ: רַבִּינוּ! לַמֶּדְנוּ בְּאֵי זוֹ זְכוּת זָכָה יְהוּדָה לַמַּלְכוּת? אָמַר לָהֶם: כְּשֶׁעָמְדוּ שְׁבָטִין עַל הַיָּם, זֶה אוֹמֵר: אֲנִי יוֹרֵד, וְזֶה אוֹמֵר: אֲנִי יוֹרֵד! שֶׁנֶּאֱמַר: "סְבָבֻנִי בְכַחַשׁ אֶפְרַיִם, וּבְמִרְמָה בֵּית יִשְׂרָאֵל, וִיהוּדָה עֹד רָד עִם אֵל, וְעִם קְדוֹשִׁים נֶאֱמָן" (הושע יב, א) – מְכַּיָּן שֶׁהָיוּ נוֹטְלִין עֵצָה, קָפַץ נַחְשׁוֹן בֶּן עַמִּינָדָב וְנָפַל לַיָּם.

מכילתא דרבי ישמעאל בשלח, מס' דויהי, פרשה ה', ד"ה, "ויבואו בניי".

מרבים לדבר אנו על **מעטים מול רבים.** במלחמה זו, אולי לראשונה מאז פלישת צבאות ערב באביב תש"ח ומלחמות נגבה ודגניה, עמדו יחידות צה"ל בכל הגזרות, מעטים מול רבים. ומשמעותה של עובדה זו היא **שקבוצות קטנות יחסית של לוחמים נקלעו לעיתים לתוך ים של ביצורים ערוכים ועמוקים.**

מעטים מול רבים

ויאמר יהודה: נקל הוא להסגיר רבים רבים ביד מעטים, ואין הבדל לפני השמים להושיע ברבים או במעטים. כי לא ברוב חיל הוא ניצחון במלחמה, כי אם מן השמים הכוח.

מקבים א, ג, יח-יט.

ים של ביצורים

מֻרְחוֹק כָּל דָּבָר נִרְאֶה נֵס
אֲבָל מִקָּרוֹב גַּם נֵס לֹא נִרְאֶה כָּךְ.
אֶפְלוּ מִי שֶׁעָבָר בְּיַם־סוּף בִּבְקִיעַת הַיָּם
רָאָה רַק אֶת הַגֵּב הַמַּזְיֵעַ שֶׁל הַהוֹלֵךְ לְפָנָיו
וְאֶת נוֹעַ יְרֵכָיו הַגְּדוֹלוֹת.

יהודה עמיחי, ניסים.

משמעה שמאות מחיילינו נתקלו לא אחת באלפי חיילי אויב, והיה עליהם לחזור, לחתור ולהבקיע בים של סכנות זה, **שעות רבות גם לאחר שתנופת ההסתערות הראשונה המלהיבה, נפוגה. בשעות אלה נשאר רק ההכרח להאמין בכוחנו, ובלית ברירה שלפנינו, להאמין ביעודה של המלחמה, ולהערות את כל משאבי הכח הרוחני, כדי להמשיך וללחום עד סוף המסילה.**

תנופת ההסתערות

יוסף בוסל היה אחד המתנגדים להליכה לחורן. הוא ראה בזה את הרוח הגלותית השואפת לנדודים, וטען שעלינו לבנות את הקבוצה ולהיות לדוגמא לאלה שיבואו לבנות קבוצות. ותנחום הרים כיסא והורידו בתנופה על הרצפה והתריע "כאן אנחנו נישאר!".

תנחום (דברים באסיפה בדגניה): לא בכיבושים יש לראות החלוציות, לא בראשונות. תמיד היינו אנו, היהודים, ראשונים לכל מהפכה. מה שחסר לנו זו יציבות להחזיק בכיבושים, לכבוש את עצמנו למקום ולקרקע. להילחם ביצר הנדודים שדבק בנו במשך דורות. עלינו להשאר כאן! להפריח את השממה הזאת בתוך הקדחת והחמסינים.

מתוך "כאן על פני אדמה" (עורכים: צור, זבולון, פורת), עמ' 52.

להאמין ביעודה של המלחמה

אֶרְדּוֹף אוֹיְבַי וְאַשִּׂיגֵם וְלֹא אָשׁוּב עַד כַּלּוֹתָם

תהילים, י"ח, ל"ח.

ההכרח להאמין בכוחנו

לַכֹּל זְמָן, וְעֵת לְכָל חֵפֶץ תַּחַת הַשָּׁמָיִם:
עֵת לָלֶדֶת וְעֵת לָמוּת, עֵת לָטַעַת וְעֵת לַעֲקוֹר נָטוּעַ:
עֵת לַהֲרוֹג וְעֵת לִרְפּוֹא, עֵת לִפְרוֹץ וְעֵת לִבְנוֹת:
עֵת לִבְכּוֹת וְעֵת לִשְׂחוֹק, עֵת סְפוֹד וְעֵת רְקוֹד:
עֵת לְהַשְׁלִיךְ אֲבָנִים וְעֵת כְּנוֹס אֲבָנִים, עֵת לַחֲבוֹק וְעֵת לִרְחֹק מֵחַבֵּק:
עֵת לְבַקֵּשׁ וְעֵת לְאַבֵּד, עֵת לִשְׁמוֹר וְעֵת לְהַשְׁלִיךְ:
עֵת לִקְרוֹעַ וְעֵת לִתְפּוֹר, עֵת לַחֲשׁוֹת וְעֵת לְדַבֵּר:
עֵת לֶאֱהֹב וְעֵת לִשְׂנֹא, עֵת מִלְחָמָה וְעֵת שָׁלוֹם:

קהלת ג.

אך אם לא ששים יום ויותר, אלא פי כמה תימשך המערכה, אם בקרבנות נוספים, אם בחלק גדול יותר של יצירתנו תעלה לנו – האם לא נעמוד בזה? אחרינו: עבדות וניוון. לפנינו: קוממיות ועצמאות. זאת היא המערכה. עד מתי? כך שואלים. עד מתי? עד שכוחו של ישראל בארצו ידון למפרע לתבוסה כל התקפת האויב, באשר הוא שם; עד שהנלהב ביותר והנועז ביותר בכל מחנות האויבים באשר הם שם, ידע: אין אמצעי לשבור את כוח ישראל בארצו, כי הכרח־החיים אתו ואמת־החיים אתו, ואין דרך בלתי אם להשלים אתו. זהו טעם המערכה.

משה בילינסון, מתוך "טעם המערכה", ג' תמוז התרצ"ו (26 ביוני 1936)

כך הבקיעו ופרצו השריונאים בכל הגזרות, כך לחמו הצנחנים ברפיח ובירושלים, כך פינו אנשי חיל ההנדסה שדות מוקשים עמוקים, תחת אש האויב. הפלוגות שבקעו את הקווים והגיעו עד לסוף הדרך, **לאחר לחימה של שעות על שעות, כשהם חותרים הלאה והלאה** ומימינם ומשמאלם נופלים רבים **והם הולכים הלאה קדימה – רק קדימה; פלוגות אלה נישאו על גבי ערכים מוסריים, על גבי מאגרים רוחניים,** ולא על גבי הנשק והטכניקה הקרבית.

חותרים הלאה והלאה

דבקות במשימה וַחתירה לניצחון – החייל יילחם ויפעל באומץ לב נוכח כל הסכנות והמכשולים שבפניו, וידבק במשימתו בנחישות ובתבונה, עד כדי חירוף הנפש.

רוח צה"ל

והם הולכים הלאה קדימה

פְּלֻגָּה – עֲלִי, עֲלִי בָּהָר
פְּלֻגָּה – כָּבוֹשׁ תִּכְבְּשִׁי!
בַּמָּקוֹם שָׁם אִישׁ עוֹד לֹא עָבַר,
שָׁם יַעַבְרוּ הַפּוֹ"שִׁים.
לְמַעַן אֵם וּבֵן וְאָב הַסּוֹלְלָה נָקִימָה!
פְּלֻגָּה, לֹא תָּם, לֹא תַּם הַקְּרָב
פְּלֻגָּה, צָעוֹד קָדִימָה!
[...]
כִּי לֹא נָשׁוּב אָחוֹר, וְדֶרֶךְ אֵין אַחֶרֶת,
אֵין עַם אֲשֶׁר יִסּוֹג מֵחֲפִירוֹת חַיָּיו.
הָלְכָה, הָלְכָה פְּלֻגָּה בַּלַּיְלָה בְּשַׁרְשֶׁרֶת,
פָּנִיךְ, מוֹלַדְתִּי, הוֹלְכִים אִתָּם בַּקְּרָב!

נתן אלתרמן, זמר הפלוגות, 1938.

תמיד תבענו את הטובים ביותר לשורותיו של צה"ל כשאמרנו – הטובים לטיס; בביטוי זה שהפך למושג, לא התכוונו רק לבחינה הטכנית וכשרון הכפיים. התכוונו לכך, שעל מנת שיהיו טייסנו מסוגלים להביס את כל חילות האויב של ארבע מדינות, תוך שעות ספורות, חייבים הם להיות דבקים בערכים של טוב מוסרי, ערכים של טוב אנושי.

תבענו את הטובים ביותר

הפילוסופים הקדומים והמאוחרים הבהירו שהשלמויות המצויות לאדם הן ארבעה מינים [...] שלמות הקניין [...] שלמות מבנה גופו והופעתו [...] המין השלישי הוא יותר שלמות בעצמותו של הפרט מן המין השני, והוא שלמות מעלות האופי... רוב המצוות אינן אלא כדי להשׂיג מין זה של שלמות. מין זה של שלמות אף הוא רק הכנה לזולתו ואינו תכלית בפני עצמה, מפני שענייני המוסר כולם אינם נוגעים אלא למה שבין אדם לחבר [...]

המין הרביעי הוא השלמות האנושית האמיתית והיא השׂגת המעלות השׂכליות, כלומר, תפישׂת מושׂכלות המלמדים דעות אמיתיות במטפיסיקה. זאת היא התכלית האחרונה והיא המביאה את האדם לידי שלמות אמיתית. והיא לו לבדו והיא מעניקה לאדם את הקיום הנצחי. ובה האדם הוא אדם.

גם הנביאים הבהירו לנו עניינים אלה עצמם והסבירו אותם כמו שהסבירו אותם הפילוסופים. הם אמרו לנו במפורש שאין שלמות הקניין, ולא שלמות הבריאות ולא שלמות מידות האופי שלמות שיש להתפאר בה ולבקש אותה, ושהשלמות שיש להתפאר בה ולבקש אותה היא ידיעתו יתעלה שהיא הידיעה האמיתית.

ירמיה אמר על ארבע השלמויות האלה: "כה אמר ה': אל יתהלל חכם בחָכמתו ואל יתהלל הגִּבור בגבורתו אל יתהלל עשיר בעָשרו, כי אם בזאת יתהלל המתהלל הַשְׂכֵּל וְיָדֹעַ אותי (ירמיה ט', כב – כג)

רמב"ם (1138-1204) [על השלמות האנושית], מורה נבוכים, חלק ג, נד.

תמיד תבענו את הטובים ביותר לשורותיו של צה"ל כשאמרנו – הטובים לטיס; בביטוי זה שהפך למושג, לא התכוונו רק לבחינה הטכנית וכשרון הכפיים. **התכוונו לכך, שעל מנת שיהיו טייסנו מסוגלים להביס את כל חילות האויב של ארבע מדינות, תוך שעות ספורות, חייבים הם להיות דבקים בערכים של טוב מוסרי, ערכים של טוב אנושי.**

ערכים של טוב אנושי

לוחמי חיל האוויר, האויב המצרי המשתחץ והמתגרה הניף ידו עלינו לכלותנו. לחיל האוויר – אגרופו הקמוץ של צה"ל – ניתן הצו. המראנו לקרב. החלה החוליה השלישית במלחמתנו לעצמאות וקוממיות במולדתנו ההיסטורית.

החוט המשולש 1948־1956־1967 לא ינתק. שוב חברו עלינו אויבים מכל עבר.

רוחם של גיבורי ישראל בכל הדורות תלווה אותנו בקרב. גבורתם בת האלמוות של לוחמי יהושע בן נון, גיבורי דוד המלך, המכבים ולוחמי מלחמת הקוממיות וסיני תשמש לנו מקור ממנו נשאב כח ותעצומות רוח להלם באויב המצרי המאיים על ביטחוננו עצמאותנו ועתידנו. במיגורו המוחץ נבטיח שלום וביטחון לנו, לבנינו ולדורות הבאים.

טוסו, עוטו על האויב, הכו בו עד חורמה, השמידו מלתעותיו, הפיצוהו במדבר לכל עבר למען ישכן עם ישראל לבטח בארצו לדור ודור.

אלוף מוטי הוד, מפקד חיל האוויר, פקודת יום למבצע "מוקד", 5 ביוני 1967, מלחמת ששת הימים.

הטייסים שפגעו במטוסי האויב במידה רבה כזאת של דייקנות עד שאין איש בעולם מבין איך זה קרה ומחפשים לדבר פרושים טכנולוגיים בתחומי הנשק הסודי, **השריונאים שעמדו והכו באויב אף כאשר איכות ציודם נחותה הייתה,** הלוחמים בזרועות צה"ל האחרות שיכלו לאויב בכל מקום על אף עדיפותו וביצוריו

השריונאים שעמדו

מתקדמים באיטיות ובשיטתיות מאובטחת מפעילים לחץ על הסורים המתחילים לסגת. טנקים סורים רבים נפגעים ואף ננטשים במהלך אותו קרב. הסורים נבהלים מהמפלצות הגבוהות והמיושנות שלנו. או אולי מהחוצפה שיש ללוחמי השרמן, שיוצר במלחמת העולם השנייה ושודרג על ידי תעש עם מנוע דיזל ותותח צרפתי 105 מ"מ, לקרוא תיגר על טנקי טי־55 ו־טי־62. לשרמן נחיתות רבה באיכות החימוש ובעובי השריון ושיפועיו לעומת כל טנק אחר בזירה.

[...] אומר לי המג"ד. "מאחר ואין לנו אמצעי ראיית לילה, החלטנו שאת הקרב ננהל משטח נחות. כך לא נבלוט על קו רקיע ולהיפך, כאשר הם יחפשו אותנו נראה אותם על קו הרקיע. כמו כן החלטנו להשתמש רק בתחמושת מעיך כדי לא להדליק את טנקי האויב ולחשוף את שדה הקרב. [...] מוזר לתפוש עמדות ירי בשטח נחות. עד כה לא פגשתי תורת לחימה מעין זו.[...] בניתוח לאחר מכן, התברר שניהלנו קרב מבריק. השתמשנו בנחיתות הטכנית שלנו מבחינת ראיית לילה, ליצירת יתרון מכריע לטובתנו.

מיכה תמיר, מ"מ בגדוד 377 בחטיבה 9, על הלחימה ברמת הגולן במלחמת יום הכיפורים.

אנחנו מסיימים לפנות את הטנק ולאט לאט האסימון יורד, שאני צריך להמשיך את המשימה, ובעצם אנחנו גדוד ראשון, אני צריך להיות פלוגה ראשונה, מפקד ראשון מלפנים ולהוביל את החטיבה ולקח את זה רגע להוריד את זה בגרון. [...]

קרקע מורכבת הרבה בורות מסביב. קשה למצוא את הנתיב, אנחנו בעצם פורצים אותו מהתחלה וזה בלילה. זה משימה מורכבת. אתה גם לא מטוהר מבחינת אויב, גם שטח עם הרבה מאוד בורות של חיל האוויר. גם פעם ראשונה שהמ"פים ואני נמצאים מפקדים מובילים מקדימה, ועושים מה שלמדנו באימונים, פקודות, מחסניות, סדר תנועה, חלוקת גזרות והעסק רץ. ממשיכים קדימה. [...] כבר מתחיל לעלות הבוקר ואני כבר שומע עם המח"ט שחטיבה אחת צריכה להיכנס ואנחנו בשבע בבוקר. [...] אני מבין שבשין אנחנו לחוצים, מצליחים עדיין לדבוק בתו"ל ובמקצועיות ועושים את העבודה כמו שצריך.

צ', גדוד 82, חטיבה 7, מלחמת חרבות ברזל.

– כל אלו לא רק גילו אומץ קרב וקור־רוח. **הם גילו גם אמונה עזה בצדקתם, ידיעה שרק החלצותם האישית על הגדולה שבסכנות, תביא לארצם ולמשפחתם את הנצחון, שאם לא יושג, פרושו של הדבר יהיה – כליה.**

אמונה עזה בצדקתם

לפני הכל, הציונות היא פרי אהבה. ראינו את עמנו בייסוריו, בהשפלתו [...] בשפיכות דמו, בסבלותיו, ואמרנו בלבנו, אנחנו הציונים, כי לא נשלים עוד עם מצב זה. אהבנו את עמנו, אהבנוהו מאד וגמרנו אומר להבטיח לו, לדורותיו, חיי אנוש הוגנים, תנאי קיום ראויים לבני תרבות. בכוונה הנני בוחר את המילים הפשוטות ביותר, כי הן רק באלו מבטא האדם אהבת אמת. אין להניח, כי היתה אי פעם אהבה עמוקה יותר לעם, סובל, נרדף, מושמץ, מושמד, מכפי שהיתה אהבתם של לוחמי ציון לעם היהודי.

מנחם בגין, "סאדאת השמי והציונות", "מעריב", 31 באוקטובר 1975.

לְעֶזְרַת הָעָם! לְעֶזְרַת הָעָם!
בַּמֶּה? אַל־תִּשְׁאָלוּ – בַּאֲשֶׁר נִמְצָאָה!
בְּמִי? אַל־תִּבְדְּקוּ – כָּל לִבּוֹ יִדְּבֶנּוּ!
מִי צָרַת הָאֵמָּה בִּלְבָבוֹ נָגָעָה –
הַמַּחֲנֶה יֵאָסֵף, אַל־נָא נַבְדִּילֶנּוּ!
כָּל־קָרְבָּן – יֵרָצֶה, כָּל־מַתָּת – נֶאֱמָנָה:
אֵין בִּדְקִים בְּשִׁעַת הַסַּכָּנָה!
כָּל־כְּלֵיטַת הַטּוֹב, שְׁרִיד הָעֹז וְהָאוֹרָה,
שֶׁהוֹתִיר עוֹד אֵל בְּלָבֵנוּ פְּנִימָה,
הָבָה נְלַקֵּט, לַאֲחָדִים נֶאֱגֹרָה,
וְעַל־נֵס בְּיוֹם חֵילֵנוּ נָרִימָה;
וְילֻקְּטוּ אֵלֵינוּ מִקֶּדֶם עַד־יָם
חַיִל גָּדוֹל לְעֶזְרַת הָעָם!

ח"נ ביאליק, "למתנדבים בעם" (קטע), 1899.

פירושו של הדבר יהיה – כליה

לצעירינו בכל העולם דרוש עכשיו לדעת את האמת על ארץ־ישראל. דרוש, שהם ידעו, כי המקום איננו מרופד שושנים, כי הארץ היא עניה, מעוטת־קסם, מיושבה מְאחָרים בכל מקום שֶׁאפשר לעשות איזה דבר וחרֵבה וקשה לישוב במקום שהיא עדיין לא נושבה; כי יושבי־הארץ מחזיקים במשקיהם בכל תוקף ומתאחזים בפועל גם במשקים המעטים, שהנם, כביכול, בידינו; כי שכר־האדם בה קטן, המזונות דלים וביוקר, הצרכים למעלה מן היכולת, האוויריות בכל פינה, והקדחת על כל אלה אוכלת מבשר ועד נפש; כי כל צעירי הארץ שלנו הנם קנדידטים למשרדים וללשכות, לגימנסיות ולאוניברסיטאות, והכל מנבאים לימות־המשיח, על אף הגלוי והברור, ואדם שינקוף באצבע לעשות את העבודה הכי־קטנה הנחוצה – אין. דרוש, שכל זה יֵוָדע בתפוצות־ישראל ושיֻלד בלב צעירינו ה"אף־על־פי־כן!", אותו האעפי"כ, שצריך לבוא תמיד בסוף כל החשבונות השליליים... אף על פי כן!

יוסף חיים ברנר, מתוך: ביבליוגרפיה [יהואש], האדמה, תשרי התר"ף. כל כתבי ד', עמ' 1622.

ועוד – **בכל הגזרות בלטו בעדיפותם המפקדים של צה"ל בכל הדרגים, על פני מפקדי האויב.** התושיה, התבונה, הנכונות, כושר האילתור, הדאגה לחייל, **ובעיקר, ההליכה קדימה לפני פיקודיהם:** כל אלה אינם טכניקה או ענינים של חומר. אין להם הסבר סביר אלא במונחים של הכרה עמוקה במוסריותה של מלחמתם.

בלטו בעדיפותם המפקדים

[...] למפקד שלנו אין קישוטים מיוחדים ואין לו סימני היכר חיצוניים... שלטון המפקד שלנו הוא שלטון הבא מתוך הכרת השורה [="ההגנה"] במפקדה. זהו רצון טוב שנהפך לחוק ולמשמעת. המפקד צריך באישיותו לגלם את הרעיון שלמענו אנו נלחמים.

רק אישיותו של המפקד יכולה לעמוד לו כדי להגדיל את השפעתו על פיקודיו ולהחדיר בהם את ההכרה אשר כתוצאה ממנה תבוא משמעת הפעולה... משום כך הכל תלוי אצלנו באישיותו של המפקד.

המפקד אינו נהנה מזכויות יתר: אין לו כל זכויות יתר תמורת חובות היתר המוטלות עליו: אחריות גדולה, ובעת קרב – סיכון יתר.

יצחק שדה (מפקד הפלמ"ח הראשון ואלוף בצה"ל), "מלחמה בלתי שגרתית", כתבים ג, עמ' 159.

ההליכה קדימה

ניתנת בידינו הזכות לפקד על לוחמים בחטיבת הצנחנים, לחנך ולעצב דמותם של לוחמים צנחנים רבים. כמפקדים, אנו לא תמיד מכירים בעוצמתה ובגדולתה של זכות זו. לעיתים נוטים אנו לחשוב כי "להיות מפקד" הוא דבר מובן מאליו, פשוט וקל. נטייה זו מקורה בחוסר הבנה של מהות הפיקוד והתפקיד, או לעיתים סתם מחוזק השגרה שאליהם אנו נחשפים. האחריות שניתנה לנו רבה. הזכות לפקד כרוכה גם במחויבויות גדולות מאוד. אנו מחויבים לעשות את המיטב לשמירת ביטחון מדינת ישראל וביטחון אזרחיה. אנו מחויבים לשמור על חיילנו מכל משמר ולהחזירם בשלום לביתם.

אנו מחויבים לעשות כל אשר ניתן בידינו, להשתמש בסמכויותינו ולבצע את תפקידנו בצורה הטובה ביותר. הערכים שעליהם מושתתים צה"ל והחברה הישראלית מחייבים, וחובה דווקא עלינו כמפקדים לשמור על נורמות ועל ערכים גבוהים ככל האפשר. מנהיגים דגולים כתבו וניסחו עקרונות פיקוד, מנהיגות וערכים, שעל פיהם צריך לנהוג מפקד. מי שיישם עקרונות אלו יהפוך למפקד טוב יותר. הקושי הגדול שלנו כמפקדים הוא ביישום, ביכולת להעביר את המילים למציאות. אין מפקד מושלם, אך ברור לכולנו כי השאיפה המתמדת לכך רק תשפר ותקדם אותנו. בשאיפה זו כרוכים גם עיון ולימוד על מנהיגות וערכים.

רס"ן נדב מילוא ז"ל, בבוקר יום א' בתמוז התשנ"ז (6 ביולי 1997), בעת מארב בטן שעליו פיקד נדב, בגזרה המזרחית של אזור הביטחון בדרום לבנון, אירעה היתקלות עם חוליית מחבלים.

ועוד – בכל הגזרות בלטו בעדיפותם המפקדים של צה"ל בכל הדרגים, על פני מפקדי האויב. התושיה, התבונה, הנכונות, כושר האילתור, הדאגה לחייל, ובעיקר, ההליכה קדימה לפני פיקודיהם: כל אלה אינם טכניקה או ענינים של חומר. אין להם הסבר סביר אלא **במונחים של הכרה עמוקה במוסריותה של מלחמתם.**

הכרה עמוקה

צבאנו לא הסתפק בשכלול חמרי וטכני בלבד. ידענו מהרגע הראשון, כי סוד הניצחון הוא לא בנשק וגם לא באימון ובארגון, אם כי אלה חשובים וחיוניים כמוהם, אלא ברוח האדם, בחזון הפועם בלב ומחשל רצון הלוח. מנצחים לא בכוח הפקודה אלא בכוח השליחות [...]

ומשנה לשנה גבר בצבא רוח הגבורה, הנאמנות והאחווה, ואם מותר להגיד – רוח העקידה, זאת אומרת כושרו של אדם לחרף נפשו למות על חזון חייו וחזון חיי עמו, ואיני יודע אם יש בעם גוף יותר מלוכד, מסור, אסיר־יעוד מצה"ל.

דוד בן־גוריון, "רוח העקדה בצה"ל", דברים למסיימי קורס קצינים, 1955.

גילויים אלה ראשיתם ברוח וסופם ברוח, התעלותם של לוחמינו לא בזכות הברזל באה אלא **בזכות התודעה של שליחות עליונה,** של **הכרה בצדקת ענייננו,** של אהבה עמוקה למולדת ושל הכרת התפקיד הקשה שהוטל עליהם – להבטיח קיום האומה במולדתה, לקיים – ואפילו יהיה זה במחיר חייהם – זכותו של עם ישראל לחיות את חייו במדינתו בשלום ובשלוה, כעם חופשי ועצמאי.

ראשיתם ברוח וסופם ברוח

אין רואים את הרוח, אבל היא הנוהגת את הספינה, ולא הסמרטוטים [המפרשים] האלה המתנפנפים מעל התורן לעין כל.

ח"נ ביאליק, מאזנים, גיליון ז', י בתמוז התרצ"ב

הכרה בצדקת ענייננו

"עם שבועתנו הנאמנה למדינתנו, נכריז ביום זה קבל עם, עולם ומלואו – כי נשבענו לא להניח נשקנו, לא לחסוך מעצמנו כל עמל ותלאה, לא להירתע מכל קרבן שידרש, עד אם ימוגר האויב הזדוני ויושכן שלום עדי עד בארצנו־מולדנו.

ביום זה נחתמה פרשה מפוארת לדברי ימי ההגנה העברית – צבא המחתרת של העם היהודי במאבקיו לשחרור ועצמאות מדינית, ונפתח פרק ראשון לדברי הימים של צבא־הגנה לישראל.

יהיו טוהר הנשק, הנאמנות והמסירות לענייני האומה, הדביקות הקנאית במוסר הישראלי של ההגנה העברית, עמוד האש, ההולך לפני מחנות צבא הגנה לישראל.

תהילת נצח להגנה העברית! יחי צבא הגנה לישראל! היה חזק!

הרמטכ"ל יעקב דורי, פקודת יום להשבעת צה"ל, 1948.

שליחות עליונה

ישנם מאורעות, שלאורם חיי האדם מאבדים את ערכם; האדם נהפך לצעצוע מחוסר־ערך, או שעולה התביעה: מוכרחים לעשות משהו, אפילו במחיר החיים.

רוצה אני לומר לך מלים מספר על המולדת החדשה, על החיים החדשים – כפי שאני רואה אותם. אין כוונתי להשפיע עליך. בעיניך תראה מה היא הארץ. אני רוצה לתאר, כיצד אני רואה אותה.

[...] לראשונה – אני אוהבת אותה. אני אוהבת את נופיה הרבים, את האקלים המגוון, את שלל צבעי חייה; אוהבת בה את החדש והעתיק, אוהבת אותה, כי שלנו היא! לא, עדיין לא שלנו. אך לעצמנו ובמעמקי ישותנו נחוש כי שלנו היא

שנית – מוקירה אותה. לא את הכול. אך מכבדת ומוקירה את האנשים המאמינים במשהו, הנכונים בשם היקר להם להילחם במציאות היומיומית; מכבדת את אלה החיים את חייהם לא רק בעד רגע אחד, בעד לירָה אחת. ופה ישנם כאלה יותר מאשר בכל מקום אחר.

ולבסוף, אני מאמינה כי זהו הפתרון היחידי לנו, לכן אינני מפקפקת אף רגע בעתידה, למרות הקשיים והמוקשים הצפויים בדרכנו.

חנה סנש, לקראת היציאה למשימת הצניחה, 1943.

גילויים אלה ראשיתם ברוח וסופם ברוח, התעלותם של לוחמינו לא בזכות הברזל באה אלא בזכות התודעה של שליחות עליונה, של הכרה בצדקת ענייננו, **של אהבה עמוקה למולדת** ושל הכרת התפקיד הקשה שהוטל עליהם – להבטיח קיום האומה במולדתה, לקיים – ואפילו יהיה זה במחיר חייהם – **זכותו של עם ישראל לחיות את חייו במדינתו בשלום ובשלווה, כעם חופשי ועצמאי.**

אהבה עמוקה למולדת

וְהָאָרֶץ מְחֻלֶּקֶת לִמְחוֹזוֹת הַזִּכָּרוֹן וּגְלִילֵי הַתִּקְוָה,
וְתוֹשְׁבֶיהָם מִתְעָרְבְּבִים אֵלֶּה עִם אֵלֶּה,
כְּמוֹ חוֹזְרִים מֵחֲתֻנָּה עִם חוֹזְרִים מִלְוָיַת הַמֵּת.

וְהָאָרֶץ לֹא מְחֻלֶּקֶת לְשִׁטְחֵי מִלְחָמָה וּלְשִׁטְחֵי.
שָׁלוֹם.
וּמִי שֶׁחוֹפֵר גֶּמֶא נֶגֶד פְּגָזִים
יָשׁוּב וְיִשְׁכַּב בָּהּ עִם נַעֲרָתוֹ,
אִם יִחְיֶה לַשָּׁלוֹם

וְהָאָרֶץ יָפָה.
אֲפִלּוּ אוֹיְבִים מְסָבִיב מְקַשְּׁטִים אוֹתָהּ
בְּנֶשֶׁק מַבְרִיק בַּשֶּׁמֶשׁ
כְּמַחֲרֹזֶת עַל צַוָּאר.

וְהָאָרֶץ אֶרֶץ חֲבִילָה:
וְהִיא קְשׁוּרָה הֵיטֵב וְהַכֹּל בָּהּ, וְהִיא קְשׁוּרָה חָזָק
וְהַחוּטִים לְפָעָמִים מַכְאִיבִים.

וְהָאָרֶץ קְטַנָּה מְאֹד,
וַאֲנִי יָכוֹל לְהָכִיל אוֹתָהּ בְּתוֹכִי,
סַחַף הַקַּרְקַע סוֹחֵף גַּם אֶת מְנוּחָתִי
וּמִכְלַס הַכִּנֶּרֶת תָּמִיד בְּתוֹדַעְתִּי.
וְלָכֵן אֲנִי יָכוֹל לָחוּשׁ אוֹתָהּ כֻּלָּהּ
בַּעֲצִימַת עַיִן: יָם־עֵמֶק־הַר.
וְלָכֵן אֲנִי יָכוֹל לִזְכֹּר אֶת כָּל אֲשֶׁר קָרָה בָּהּ
בְּבַת אַחַת, כְּאִישׁ שֶׁזּוֹכֵר
אֶת כָּל חַיָּיו בְּרֶגַע מוֹתוֹ.

יהודה עמיחי, אהבת הארץ.

וְלִקְרָאתְךָ מַלְכָּה, לִבִּי חָרַד עֵת
תִּפְאַרְתְּךָ פִּי יְמַלֵּל.
הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי, מוֹלֶדֶת,
כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל!

אברהם ("יאיר") שטרן (מפקד לח"י), הרי את מקודשת לי מולדת, סיוון התרצ"ד.

כעם חופשי ועצמאי

זוהי זכותו הטבעית של העם היהודי להיות ככל עם ועם עומד ברשות עצמו במדינתו הריבונית

הכרזת העצמאות.

צבא זה שעמדה לי הזכות לעמוד בראשו בעת המלחמה הזאת, **מהעם בא ואל העם חוזר** – עם המתעלה בשעת דחק והיכול לכל אויב בזכות רמתו המוסרית, הרוחנית והנפשית העומדת לו בעת מבחן.
כמייצגו של צה"ל, בשם החיילים כולם, מקבל אני בגאוה את הוקרתכם.

מהעם בא ואל העם חוזר

ארגון ההגנה בארץ־ישראל (בקיצור "אר").

א. האר. מהווה את הכוח הצבאי של העם היהודי הבונה את עצמאותו המדינית בארץ־ישראל.

[...]

ז. האר. פתוח לפני כל יהודי (או יהודיה) הנכון והמוכשר למלא את חובת ההגנה הלאומית. החברות באר. בהיותה חובה וזכות כאחד של כל איש ואשה בישראל, מבוססת בפועל על כניסה אישית של היחיד מתוך התנדבות והכרה חופשית.

ח. החברות באר. קשורה במשמעת צבאית מוחלטת ובנכונות לציית לכל פקודה מוסמכת. המשמעת באר. מושתתת על הכרתו הפנימית של החבר ועל משטר של יחסי־רעות, חופש הבעה ושויון האדם.

[...]

י. האר. מחנך את חבריו לנאמנות לעם ולארץ, לאהבת החרות, לקוממיות עברית, לעוז רוח, לעמידה בפני סבל ונגישות, לנכונות של הקרבה, להוקרת חיי אדם, ליושר אופי, לפשטות ההווי, לתרבות אנושית ויהודית.

מתוך: "ההגנה", אושיות הארגון (1941).

מאחר שהשירות הצבאי החיובי מבקש לגייס את מיטב יכולתו ורצונו של החייל כאדם. בשירות הצבאי מגיעות לעתים סגולותיו של האדם לידי מיצוין, ולכן אסור שתהיה סתירה בין מושגי המוסר שבחברה האזרחית לבין אלה השוררים בחברה הצבאית. אכן, ככל שהצבא יראה עצמו שותף לחינוך החברה כן ייטיב עם עצמו.

יחס נאמן שבין אדם לשליחותו ויחס תרבותי שבין אדם לחברו ולחברה שאליה הוא משתייך; מדע, מושגי־תרבות וטכניקה; רוחב דעת ויישוב הדעת; כושר־חשיבה עצמי, הגיוני ועקבי; סבילות, חריצות והתמדה, יזמה אישית ויכולת פעולה בצוותא; אומץ לב אישי (אזרחי וצבאי); נקיון־כפיים ודבקות באמת, הרגלי חסכון והרגלי־נקיון, הקפדה על סדר, דייקנות, משמעת ציבורית וגאווה עצמית – כל אלה הן תכונות אישיות חיוביות הדרושות לאזרח לא פחות מאשר לחייל, לחברה האזרחית לא פחות מאשר ליחידה הצבאית, בחיי יום־יום כבמבחני־מיבצעים.

יגאל אלון, צבא־עם הומאני, אזרח הלובש מדים (בתוך "מסך של חול", 1959).

צבא זה שעמדה לי הזכות לעמוד בראשו בעת המלחמה הזאת, מהעם בא ואל העם חוזר – **עם המתעלה בשעת דחק** והיכול לכל אויב **בזכות רמתו המוסרית, הרוחנית והנפשית העומדת לו בעת מבחן.**

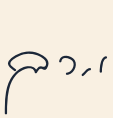

בשעת דחק

מי שמחובר לסיפור היהודי־ישראלי הגדול, יכול להביט קדימה ולהבטיח שהוא יבנה מחדש את הקיבוץ ההרוס והבזוז שלו. מי שמבין שהוא חלק מסיפור של מדינה יכול לשרת במילואים חודשים ארוכים (או לאפשר לבעלה את השירות הזה). מי שמחובר ללב הפועם הזה מסוגל להמשיך לחיות כאן, לכאוב ולחיות כאן, אפילו אם חודשים ארוכים אין לו בית, אפילו אם הוא מפחד ממה שעוד צפוי לנו פה. זה לא שהכוחות לא נגמרים לפעמים, זה לא שהסבלנות לא פוקעת, זה לא שאסור לצאת לפעמים להפסקה מכל זה כי די, נגמר. לכל אחד היכולות והגבולות שלו. אבל מי שמחובר למטען רב העוצמה הזה יקבל ממנו הרבה כוח.

ומי שהמילים האלה נראות לו גדולות מדי, שיקרא קצת מה הנופלים עצמם כתבו, מה נתן להם את האומץ ללכת ולהיכנס פנימה אל תוך האש, בידיעה שעוד רגע עלולים להיגדע כל החלומות והאהבות והעתיד האישי שתכננו לעצמם. החבר'ה האלה, העולמות האלה, כתבו שוב ושוב ושוב, כל אחד בסגנון הייחודי לו, שהם חלק ממדינה ועם וצבא ושעכשיו תורם.

עפרה לקס, בשבע, ד' בניסן התשפ"ד, 12 באפריל 2024. בנה, סגן נוה אלעזר לקס היה לוחם בסיירת מטכ"ל ונפל בכ"ב בתשרי התשפ"ד, 7 באוקטובר 2023, בקרב בקיבוץ בארי.

בזכות רמתו המוסרית

טיב הצבא אינו נמדד ברמתו הטכנית־מקצועית בלבד אלא בכוחו המוסרי. לשאלת מבחנו של הכוח המוסרי אחת התשובה – משמעת. באשר לשאלת משמעותה של המשמעת האפקטיבית, יש הבחנה בין משמעת של היכנעות לבעל סמכות חיצונית – המפקד – לבין משמעת של היכנעות האדם לסמכות הפנימית – המצפון והאידיאלים. משמעת של חייל הירא מפני בעל הסמכות ומתבטל בפניו אינה יוצרת כוח מוסרי של צבא. זוהי משמעת טכנית שבאמצעותה אפשר לאלף אנשים אך לא לחנכם. זוהי המשמעת הנהוגה בצבאות שכירים והיא הורסת את כוחו המוסרי של הצבא. לעומת זאת, למשמעת שמקורה בהרגשת חובה עמוקה, באחריות ובקשר אידאי של הפרט לגוף הלוחם, יש כוח מוסרי. אי אפשר לאלף למשמעת בעלת כח מוסרי אלא יש לחנך לקראתה... רק צבא הנאבק על אידאלים ברורים יכול להגיע למשמעת כזאת. המשמעת החיצונית היא לכל היותר הישג טכני, אבל המשמעת הפנימית היא הישג מוסרי. כוחו המוסרי של צבא תלוי אפוא במשמעת הפנימית שלו ורק היא ערובה לעצמתו ולהצלחתו.

הרמטכ"ל הראשון של צה"ל, רא"ל יעקב דורי.

הוצאה פנימית: צה"ל/אכ"א/חיל החינוך והנוער
עריכה: רס"ן ד"ר עדי פלג
עיצוב: רס"ל במיל' שוהם אורן

"המלחמה היא ענין קשה ואכזרי בעיקרו, מלווה בהרבה דם ודמעות. אך דוקא במלחמה זו שעברה עלינו, באו לידי בטוי גילויים מופלאים ונדירים של אומץ לב וגבורה, בצדם של גילויים אנושיים של אחווה ורעות ואפילו שאר רוח. [...] גילויים אלה ראשיתם ברוח וסופם ברוח. התעלותם של לוחמינו, לא בזכות הברזל באה אלא בזכות התודעה של שליחות עליונה, של הכרה בצדקת ענייננו, של אהבה עמוקה למולדת ושל הכרת התפקיד הקשה שהוטל עליהם – להבטיח קיום האומה במולדתה, לקיים – ואפילו יהיה זה במחיר חייהם, זכותו של עם ישראל לחיות את חייו במדינתו בשלום ובשלווה, כעם חופשי ועצמאי."

בית מדרש בניין הרוח

בית יוצר לבניין הרוח